

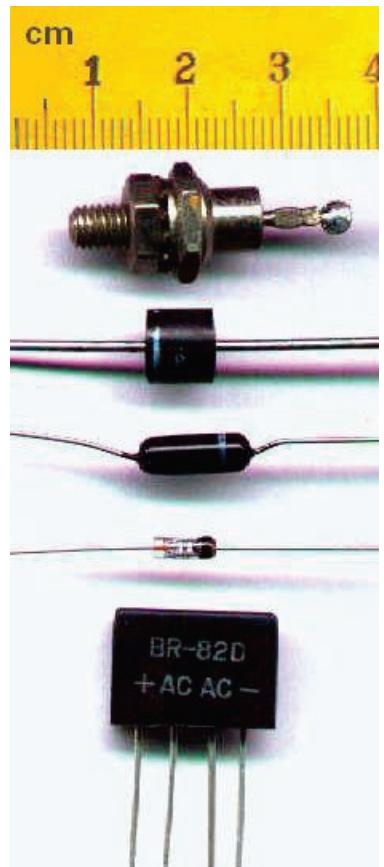
PN spoj, poluprovodnička dioda

Marko Dimitrijević

Poluprovodničke diode

- Najjednostavniji poluprovodnički elementi su **poluprovodničke diode**, koje su sačinjene od dve različito dopirane oblasti, **P-tipa i N-tipa**. Ova struktura se naziva **PN spoj**.
- Postoji više tipova poluprovodničkih dioda, koje imaju različitu strukturu, svojstva, karakteristike i primene: PN dioda, PIN dioda, Zener dioda, Šotkijeva dioda, tunel dioda, varikap dioda, LED, laserska dioda, itd.
- Zajednička osobina svih dioda je da imaju dva priključka – **anodu (A)** i **katodu (K)**, koja su povezana za dve različito dopirane poluprovodničke oblasti, **P oblast i N oblast**. Dioda je poluprovodnički **dvopol**.

PN dioda

Različiti tipovi dioda
(Izvor: Wikipedia.com)

Struktura PN diode

Simbol PN diode

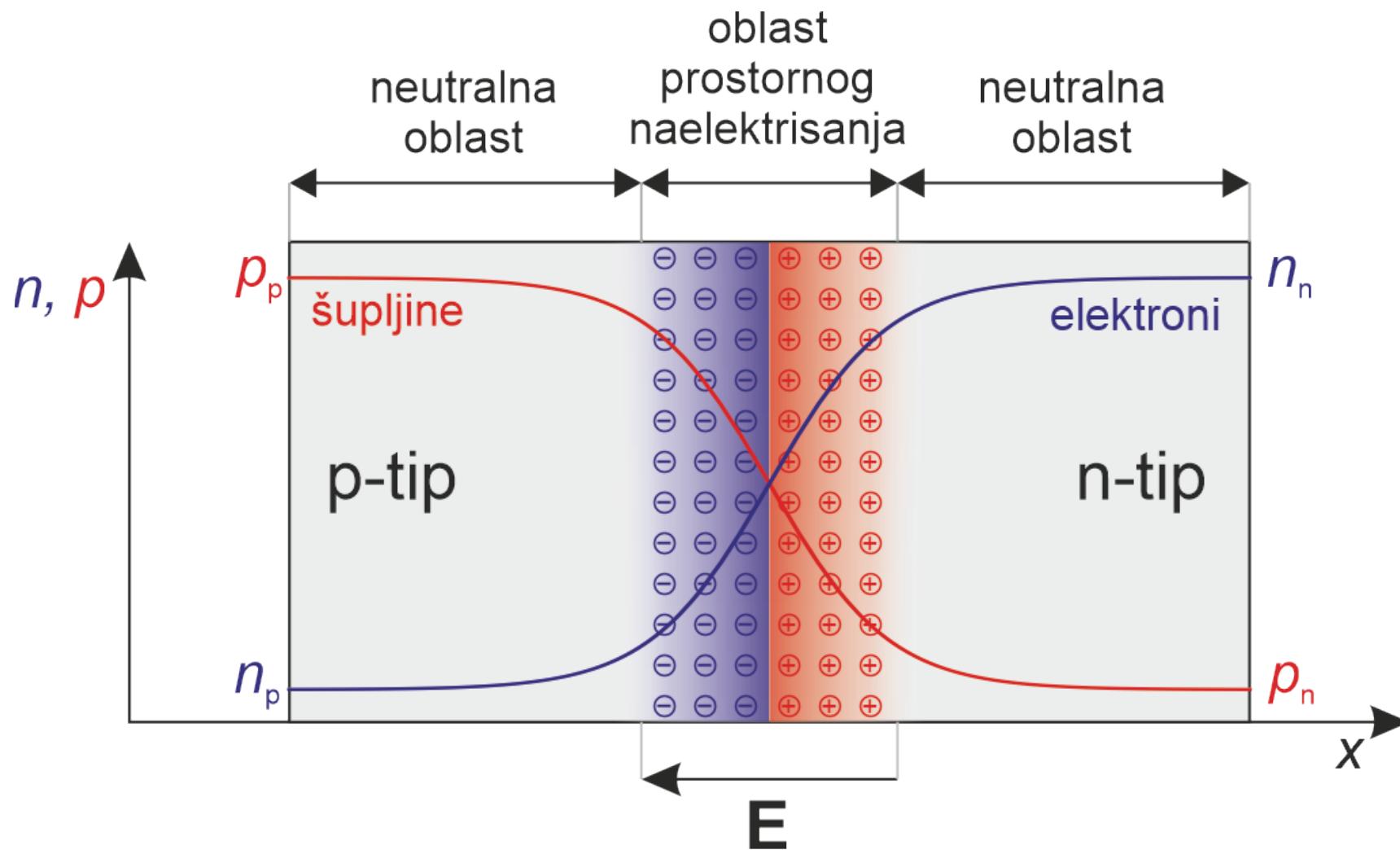
Polarizacija PN spoja

- Napon na diodi je razlika napona na anodi i katodi:

$$V_D = V_A - V_K$$

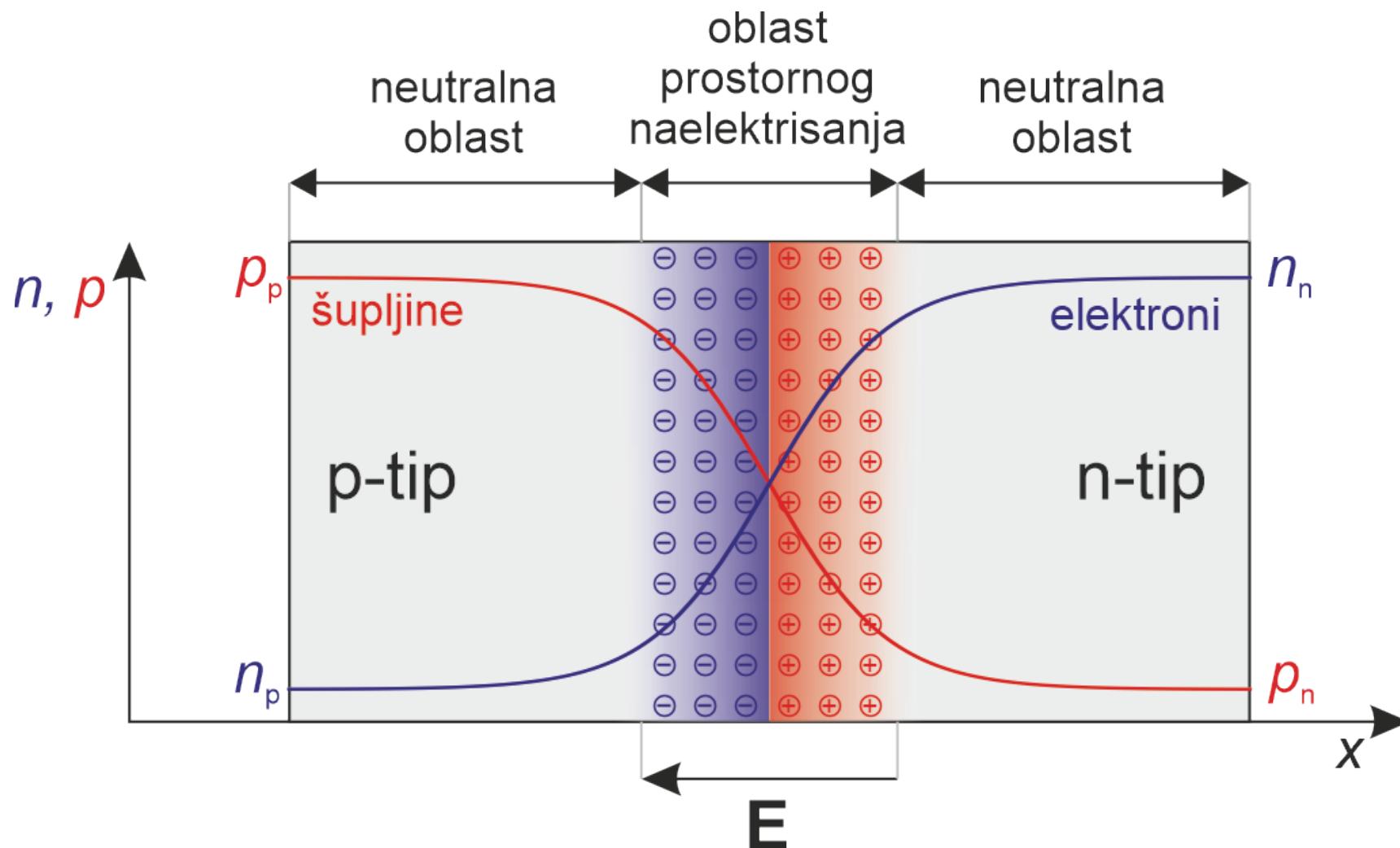
- PN spoj može biti **nepolarisan ($V_D=0$)**, **direktno polarisan ($V_D>0$)** i **inverzno polarisan ($V_D<0$)**.
- Oblasti rada poluprovodničke diode zavise od napona na diodi.

PN spoj i poluprovodničke diode

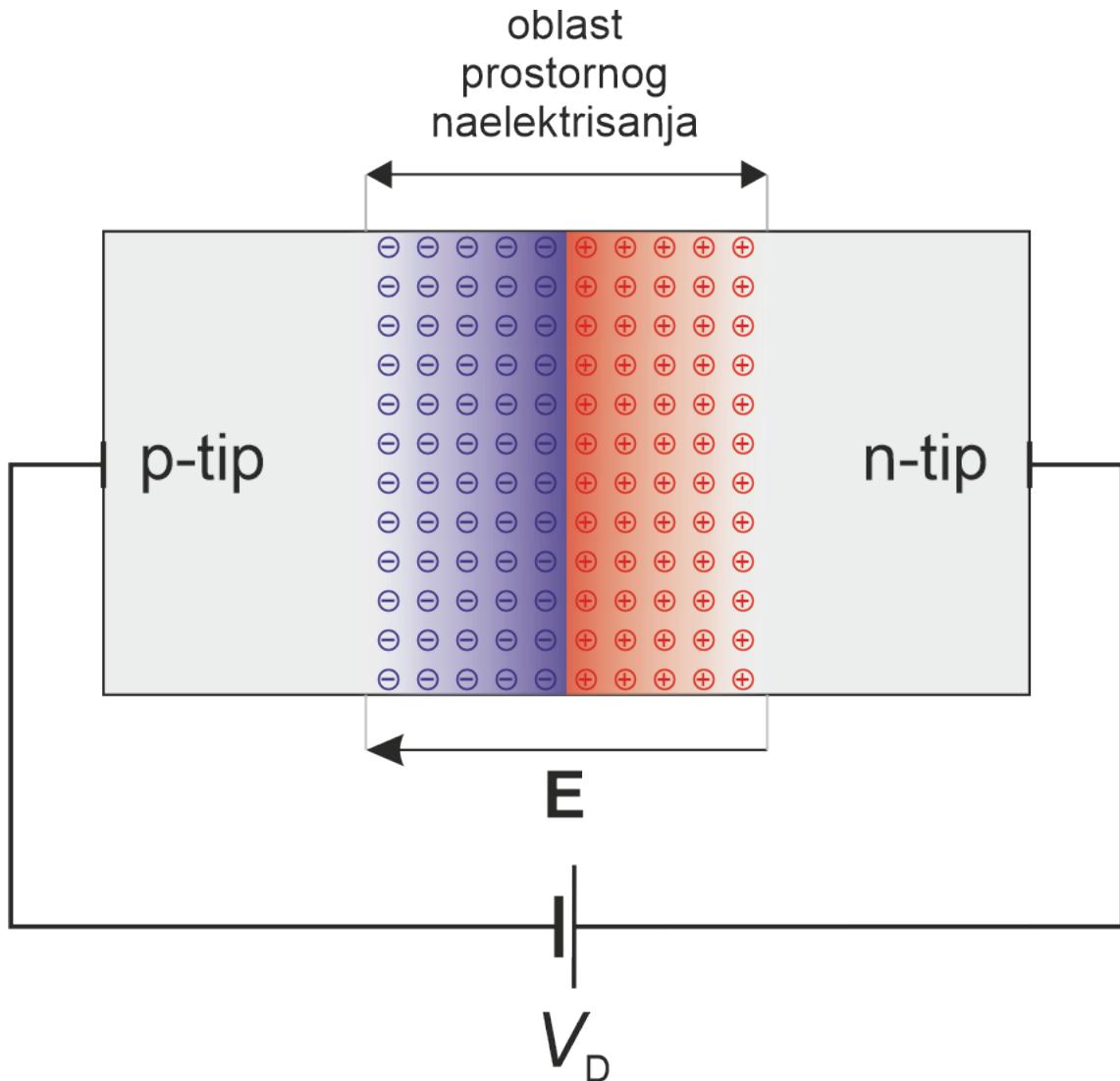
- Usled difuzije, elektroni prodiru iz oblasti n-tipa u oblast p-tipa, a šupljine iz oblasti p-tipa u oblast n-tipa. Formira se oblast **prostornog nanelektrisanja**, ili **osiromašena oblast**, koja nema slobodnih nosilaca.

PN spoj i poluprovodničke diode

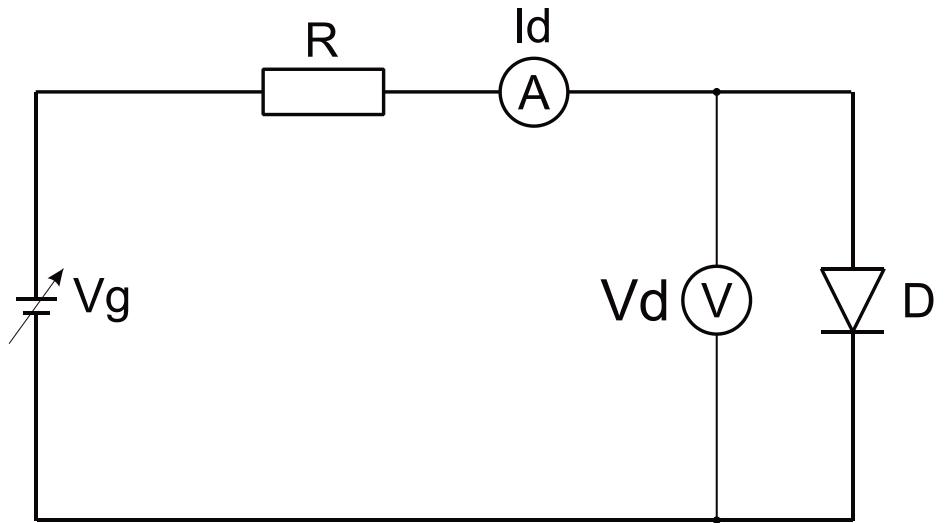
- Oblast prostornog nanelektrisanja nije električno neutralna.
- Uspostavlja se polje $\mathbf{E}$ koje sprečava dalju difuziju elektrona i šupljina.
- Ravnoteža se uspostavlja kada se struja difuzije i struja drifta izjednače.

Inverzno polarisani PN spoj

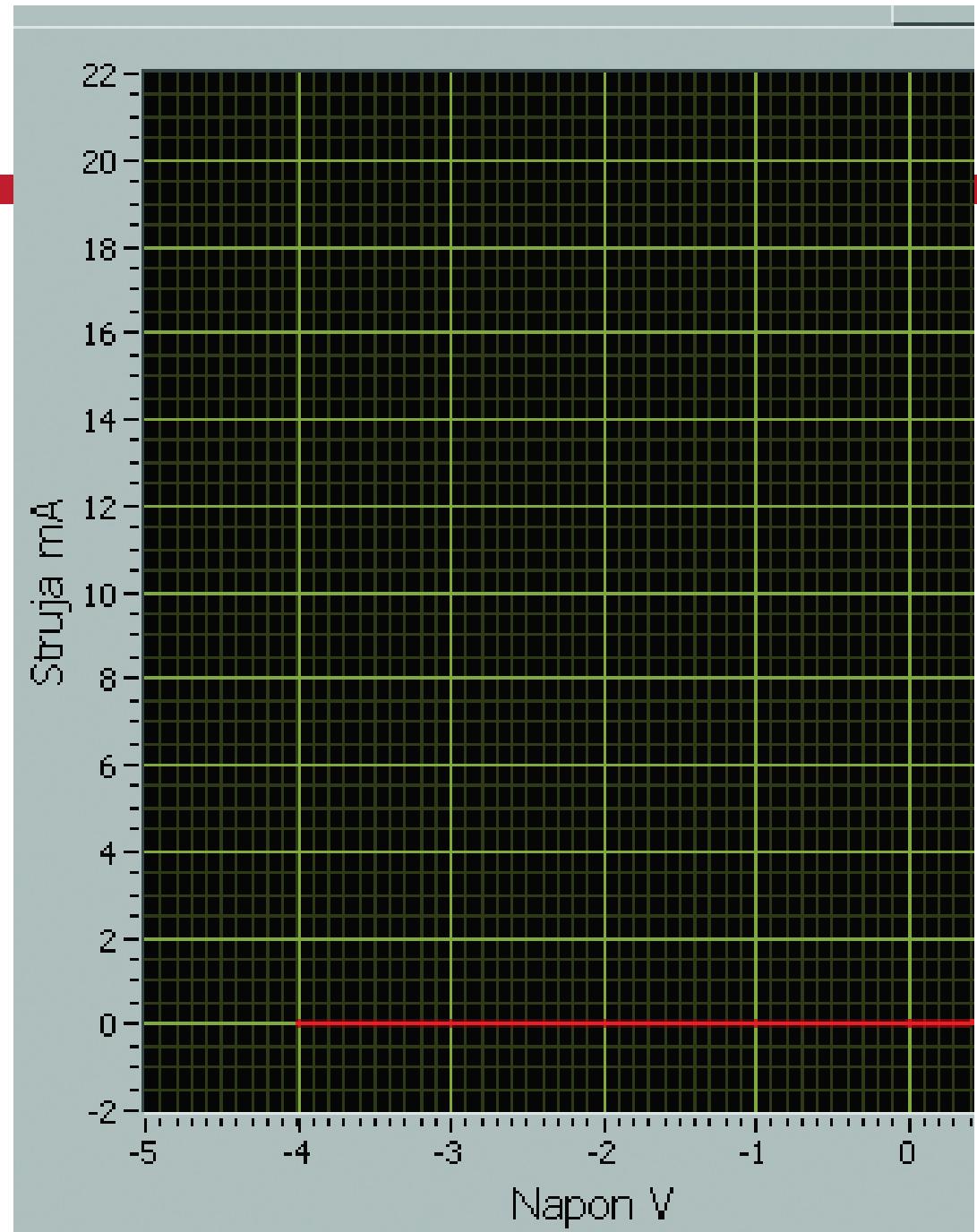

- Oblast prostornog nanelektrisanja (osiromašena oblast) kod inverzno polarisanog PN spoja je šira.
- Osiromašena oblast se ponaša kao izolator, struja koja protiče kroz PN spoj je vrlo mala

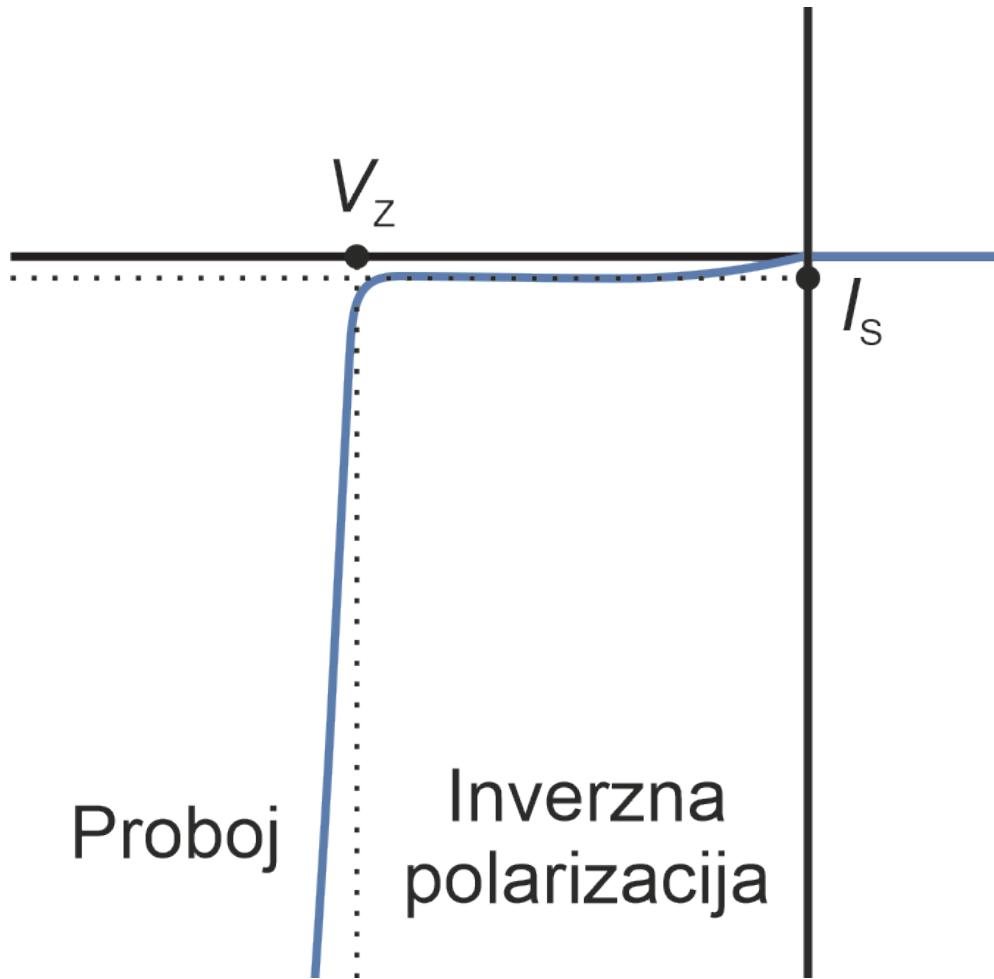
Inverzno polarisani PN spoj

$$V_g < 0$$

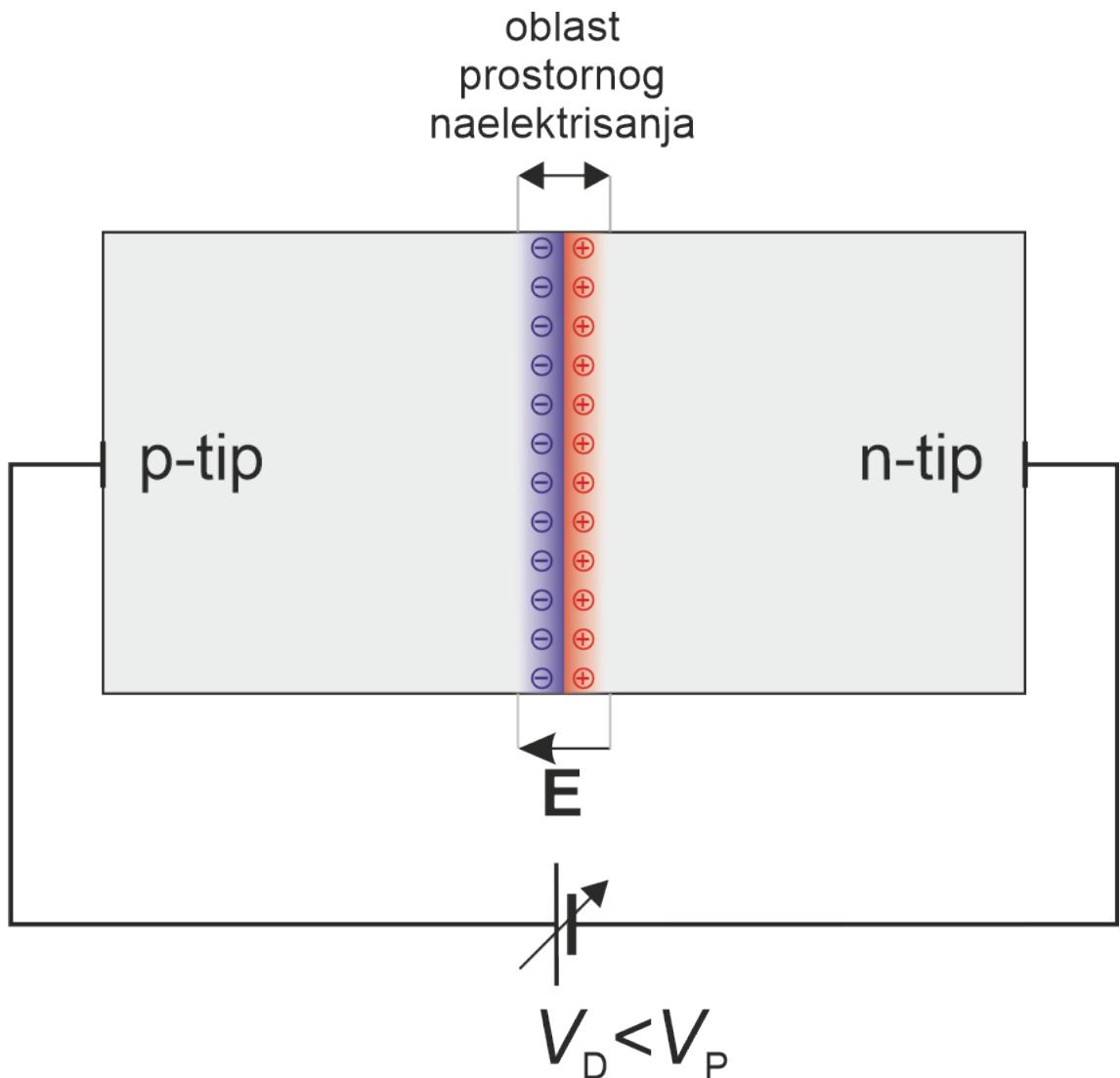

Strujno-naponska k. inverzno polarisanog PN spoja

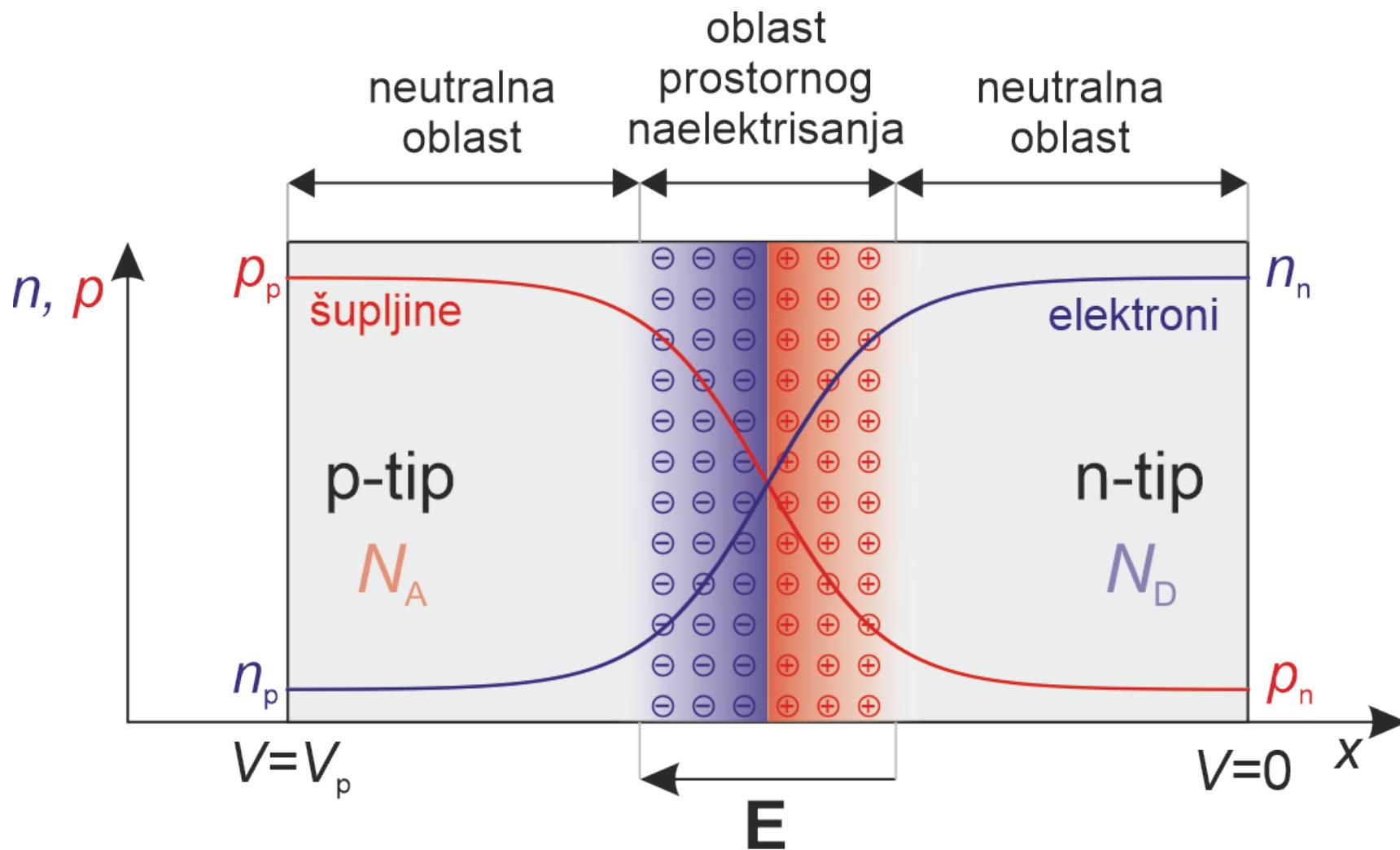
- I_s je inverzna struja zasićenja diode. Ova struja je konstantna, zavisi od dimenzija PN spoja, poluprovodničkog materijala i koncentracija dopanata u P i N oblasti.
- U oblasti inverzne polarizacije, struja diode I_s je izuzetno mala (reda veličine 10^{-10}A). U ovoj oblasti, dioda se u kolu ponaša praktično kao **otvorena grana (prekid)**.

Direktno polarisani PN spoj

- Pri direktnoj polarizaciji, električno polje prostornog naelektrisanja se smanjuje pod uticajem napona na diodi.
- Kada napon V_D dostigne napon provođenja V_P , dioda provodi.
- Napon provođenja zavisi od tipa poluprovodnika, temperature i koncentracije donora/akceprora.
- Napon V_P je određen električnim poljem prostornog naelektrisanja.

PN spoj i poluprovodničke diode

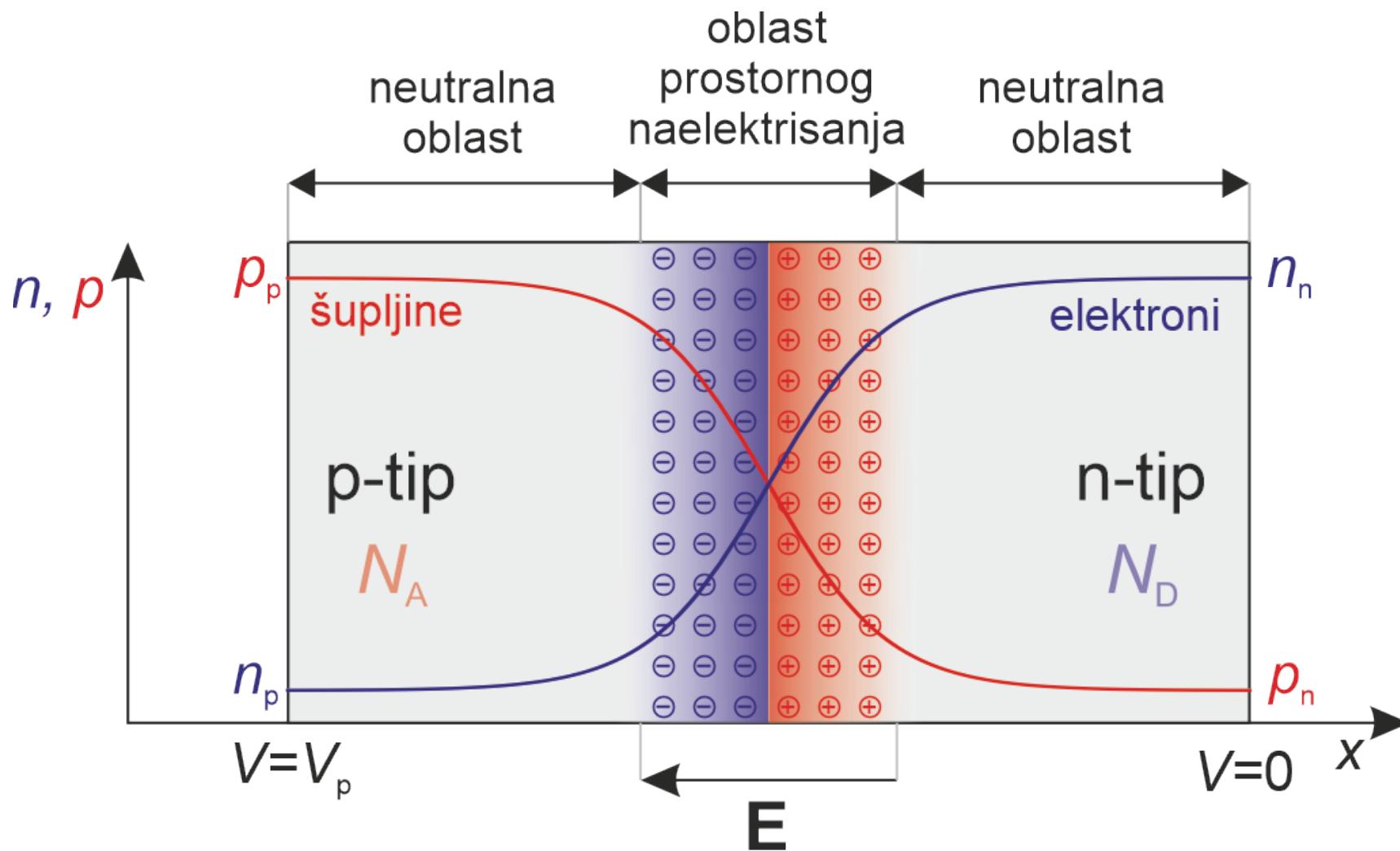

$$I_{\text{drift}} = s \cdot q_e \cdot n \cdot \mu_n \cdot E$$

$$I_{\text{dif}} = s \cdot q_e \cdot D_n \cdot \frac{dn}{dx}$$

$$D_n \cdot \frac{dn}{dx} = n \cdot \mu_n \cdot E$$

PN spoj i poluprovodničke diode

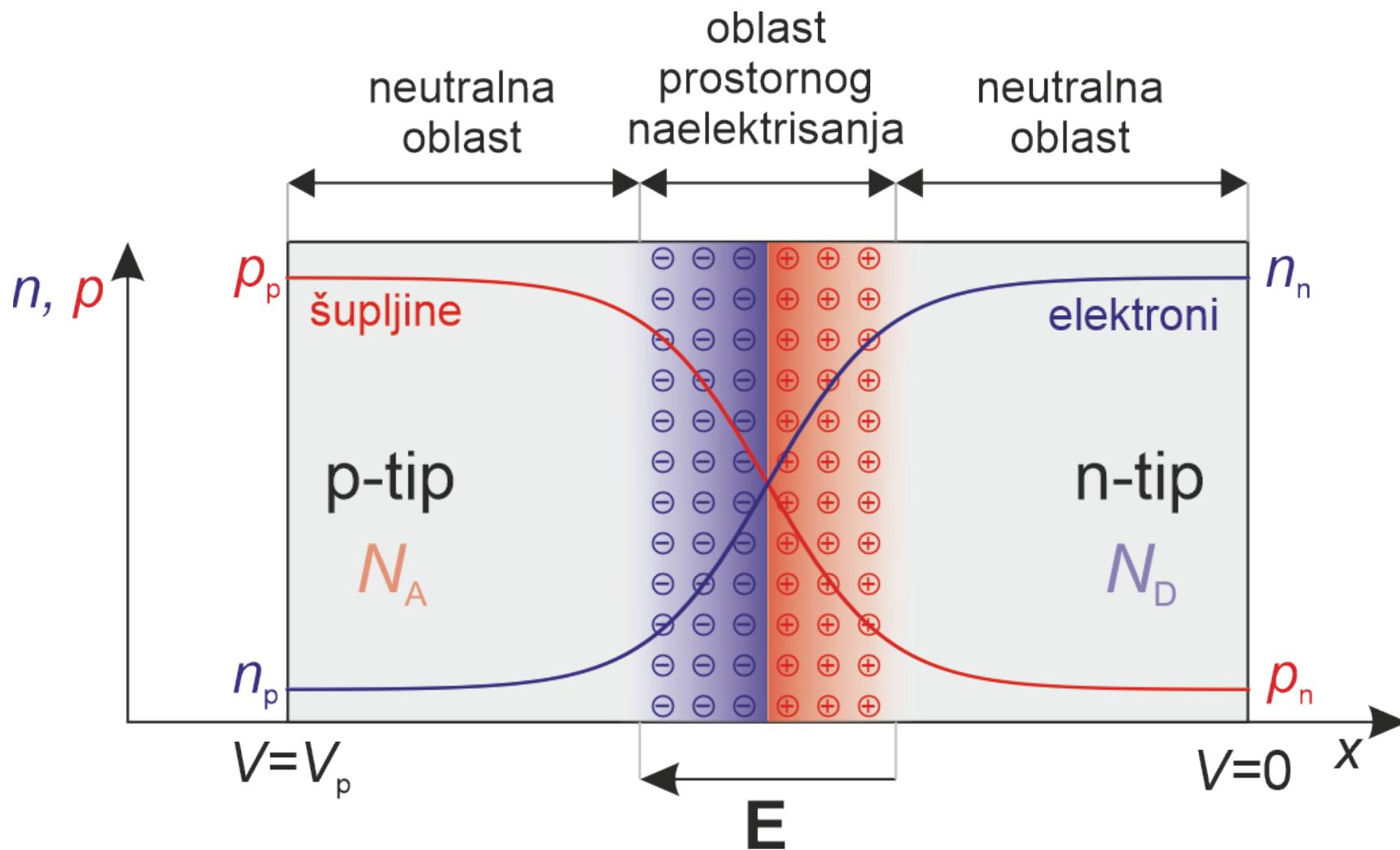
$$E = -\frac{dV}{dx}$$

$$D_n \cdot \frac{dn}{dx} = -n \cdot \mu_n \cdot \frac{dV}{dx}$$

$$dV = -\frac{D_n}{\mu_n} \cdot \frac{dn}{n}$$

$$\int_{V_p}^0 dV = - \int_{n_p}^{n_n} \frac{D_n}{\mu_n} \cdot \frac{dn}{n}$$

PN spoj i poluprovodničke diode

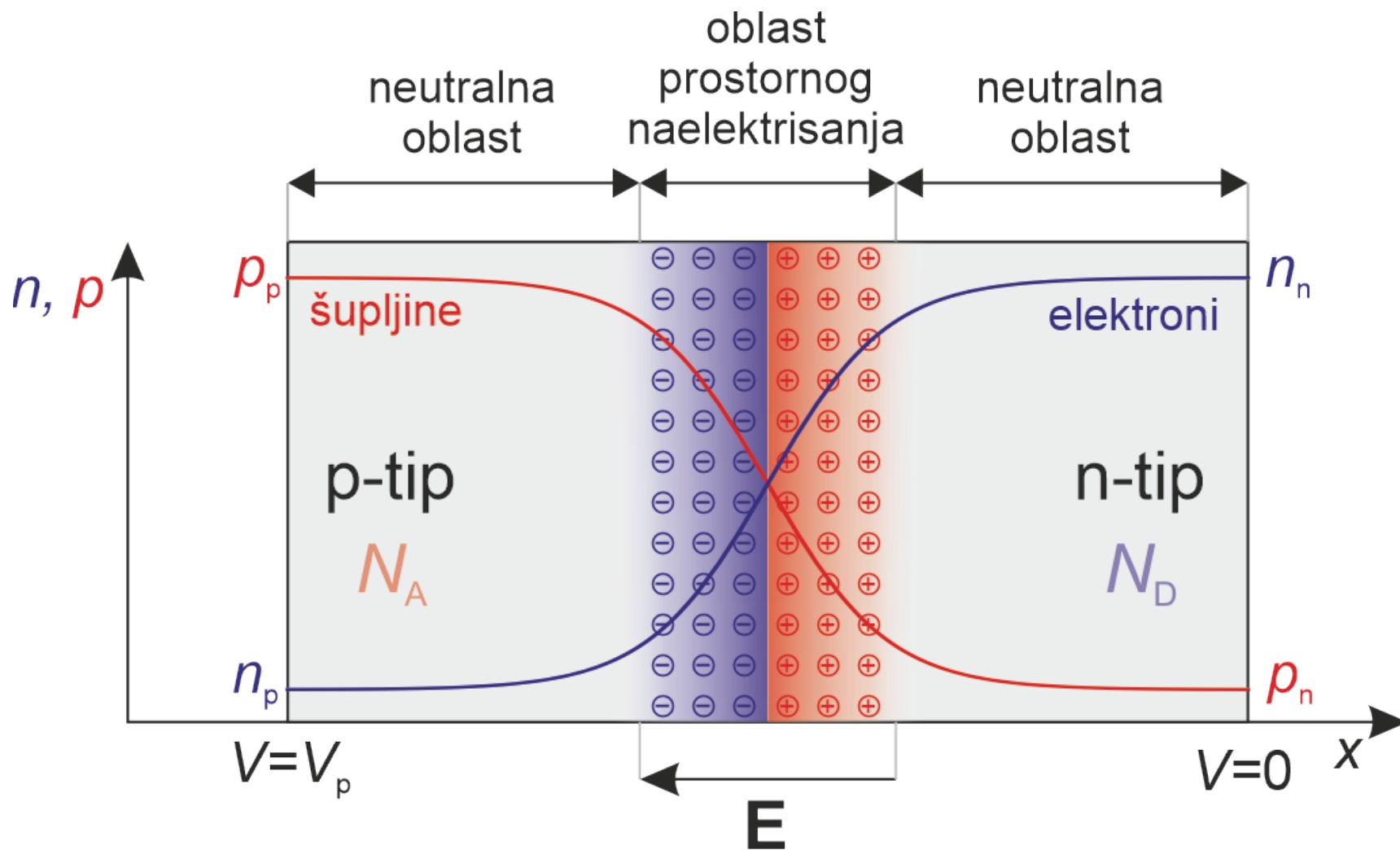

$$\int_{V_p}^0 dV = - \int_{n_p}^{n_n} \frac{D_n}{\mu_n} \cdot \frac{dn}{n}$$

$$V_p = \frac{D_n}{\mu_n} \cdot \ln \frac{n_n}{n_p}$$

$$V_p = \frac{kT}{q_e} \cdot \ln \frac{n_n}{n_p}$$

PN spoj i poluprovodničke diode

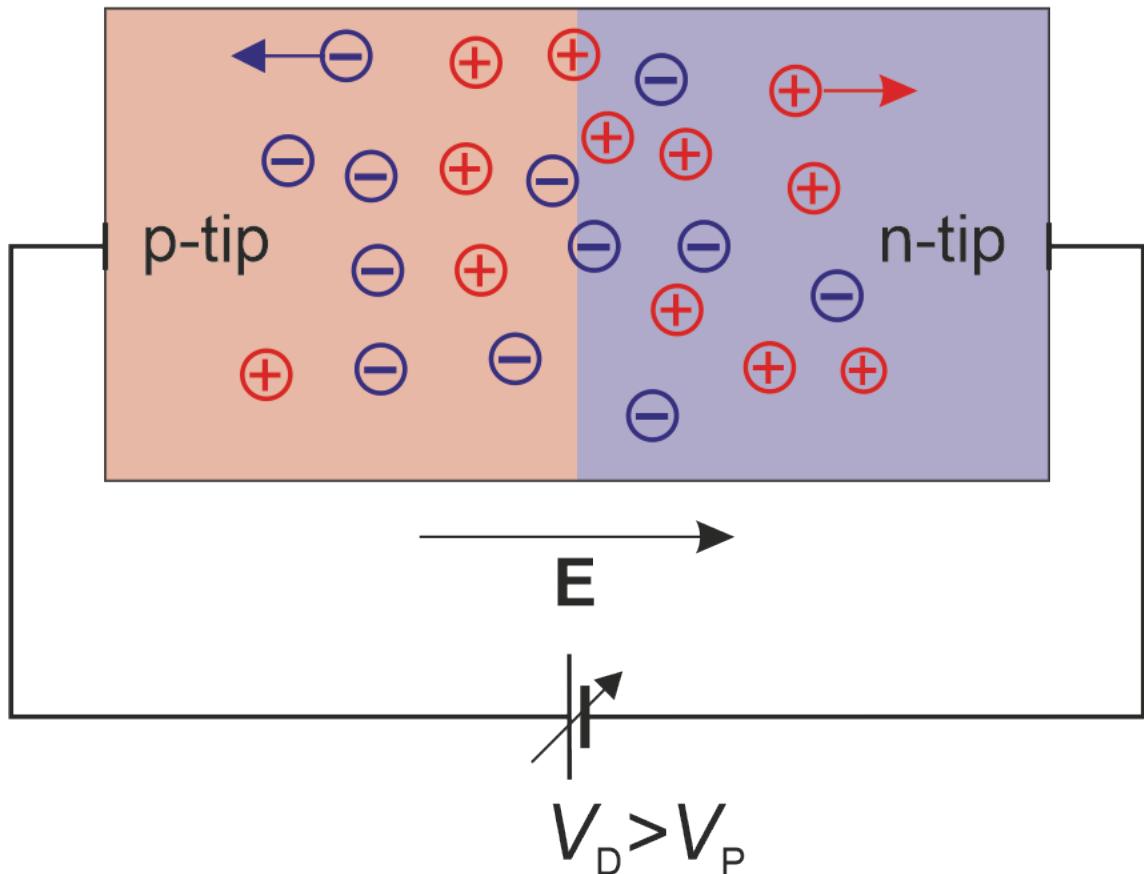
$$V_p = \frac{kT}{q_e} \cdot \ln \frac{p_p}{p_n}$$

$$n_n = N_D, \quad n_p = \frac{n_i^2}{N_A}$$

$$p_n = \frac{n_i^2}{N_D}, \quad p_p = N_A$$

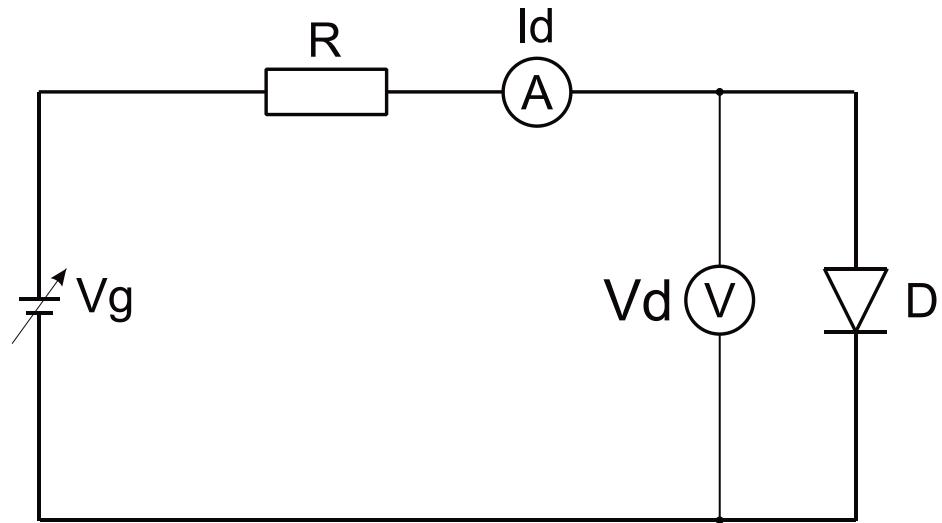
$$V_p = \frac{kT}{q_e} \cdot \ln \frac{N_A N_D}{n_i^2}$$

Direktno polarisani PN spoj

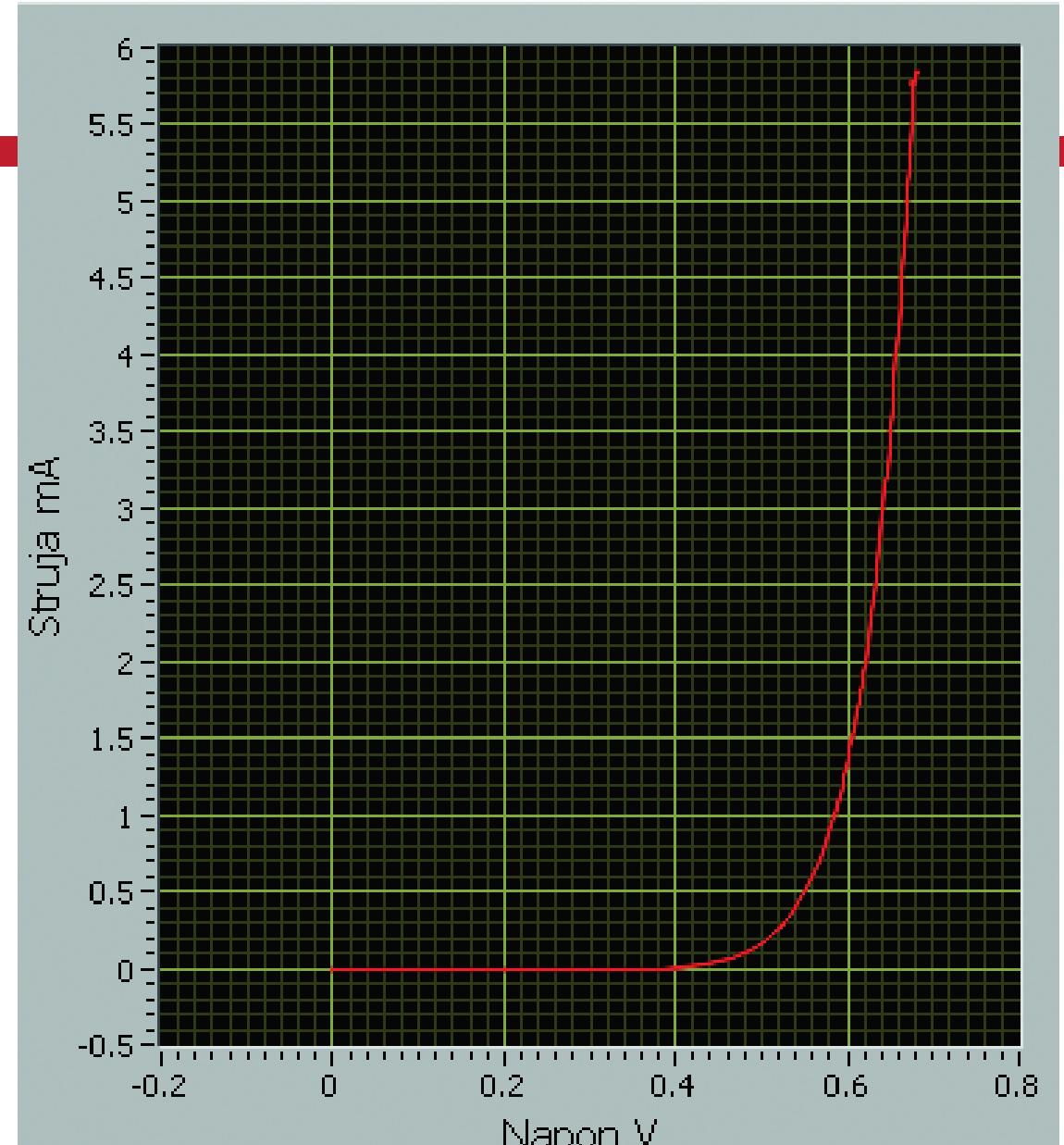

- Ukoliko je napon V_D veći napon provođenja V_P , nosioci nanelektrisanja se kreću pod uticajem spoljnog električnog polja.

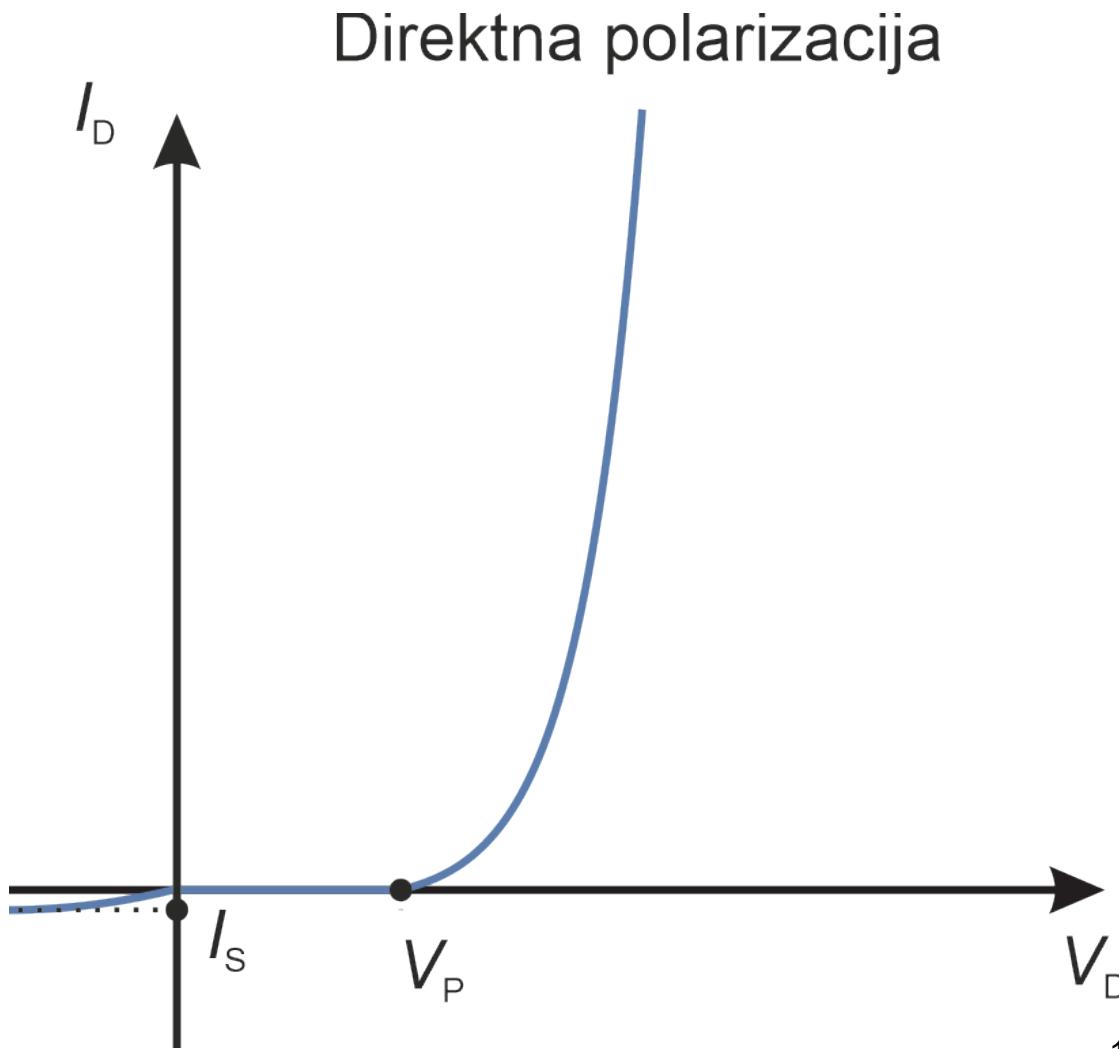
Direktno polarisani PN spoj

$$V_g > 0$$

Strujno-naponska k. direktno polarisanog PN spoja

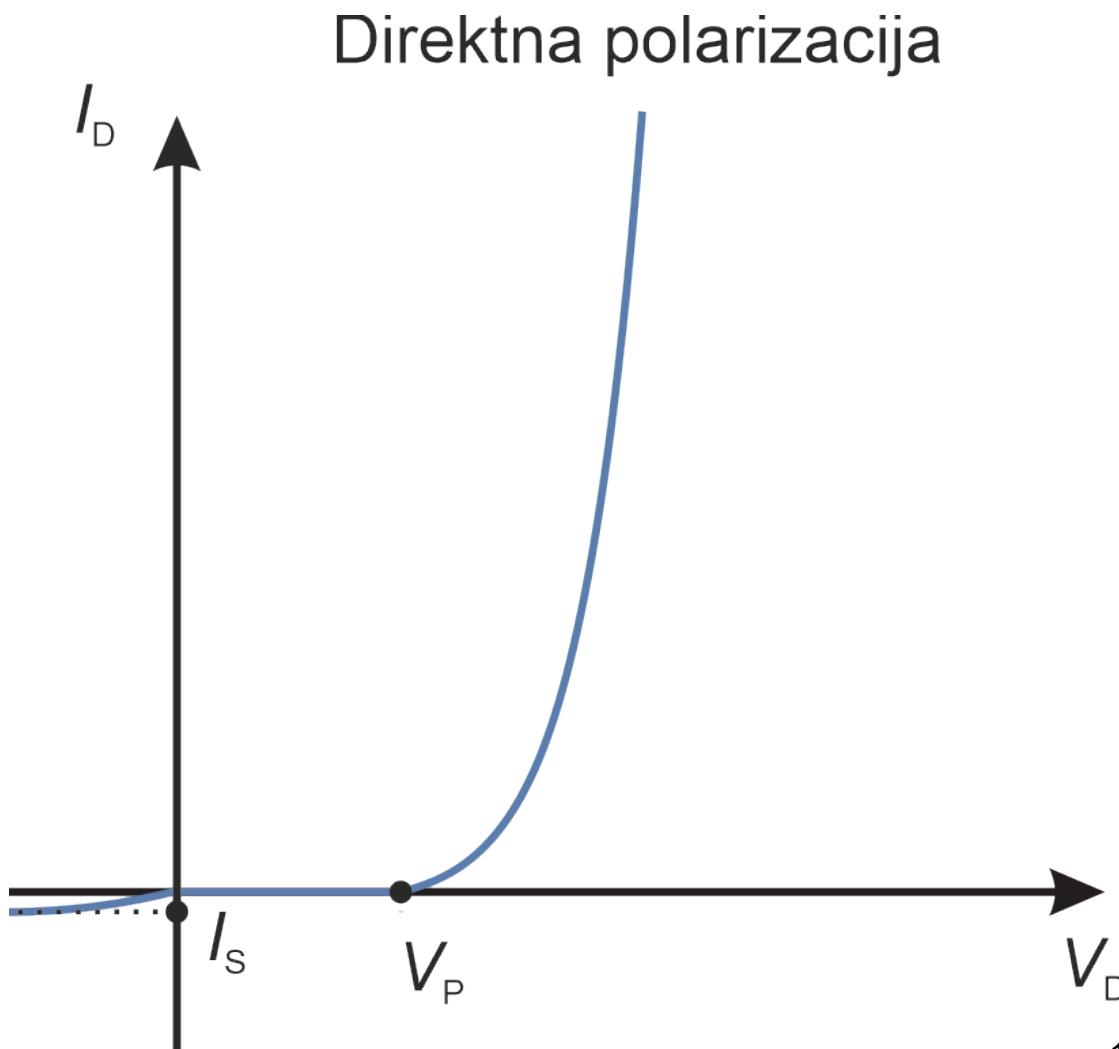

- U oblasti direktne polarizacije, struja diode eksponencijalno raste sa porastom napona:

$$I_D = I_S \left(e^{\frac{V_D}{V_T}} - 1 \right)$$

- Za napone od 0 do V_P , struja diode je praktično jednaka nuli. Napon praga provođenja V_P , ima vrednost između 0,6V i 0,8V, za silicijumsku diodu.

Strujno-naponska k. direktno polarisanog PN spoja

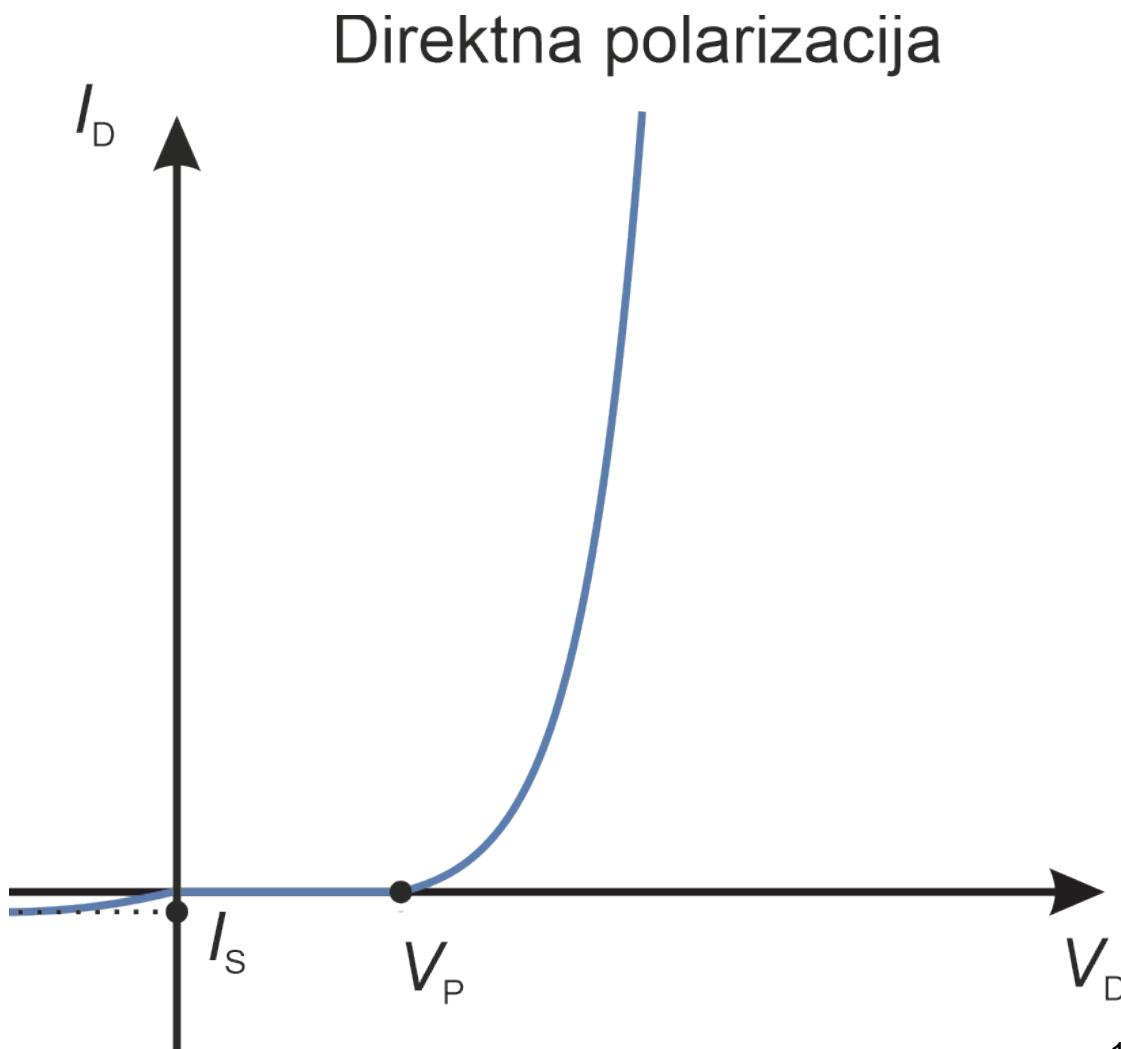

- Napon V_T je termički napon:

$$V_T = \frac{kT}{q_e}$$

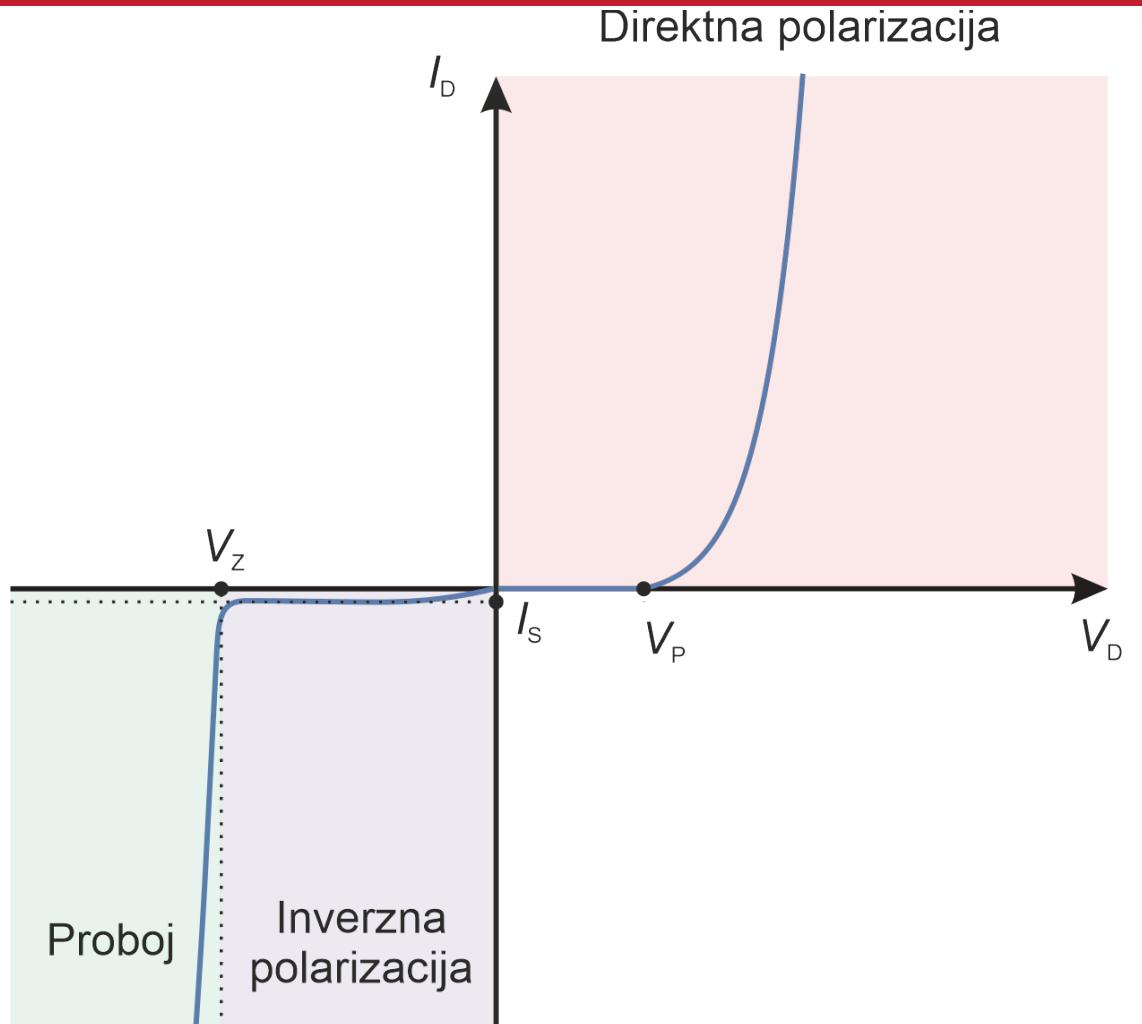
- k je Bolcmanova konstanta ($1,38 \cdot 10^{-23}$ J/K), q_e predstavlja elementarno nanelektrisanje ($1,6 \cdot 10^{-19}$ C), T je absolutna temperatura ($V_T = 26\text{mV}$ za $T=300\text{K}$).

Strujno-naponska karakteristika PN dioda

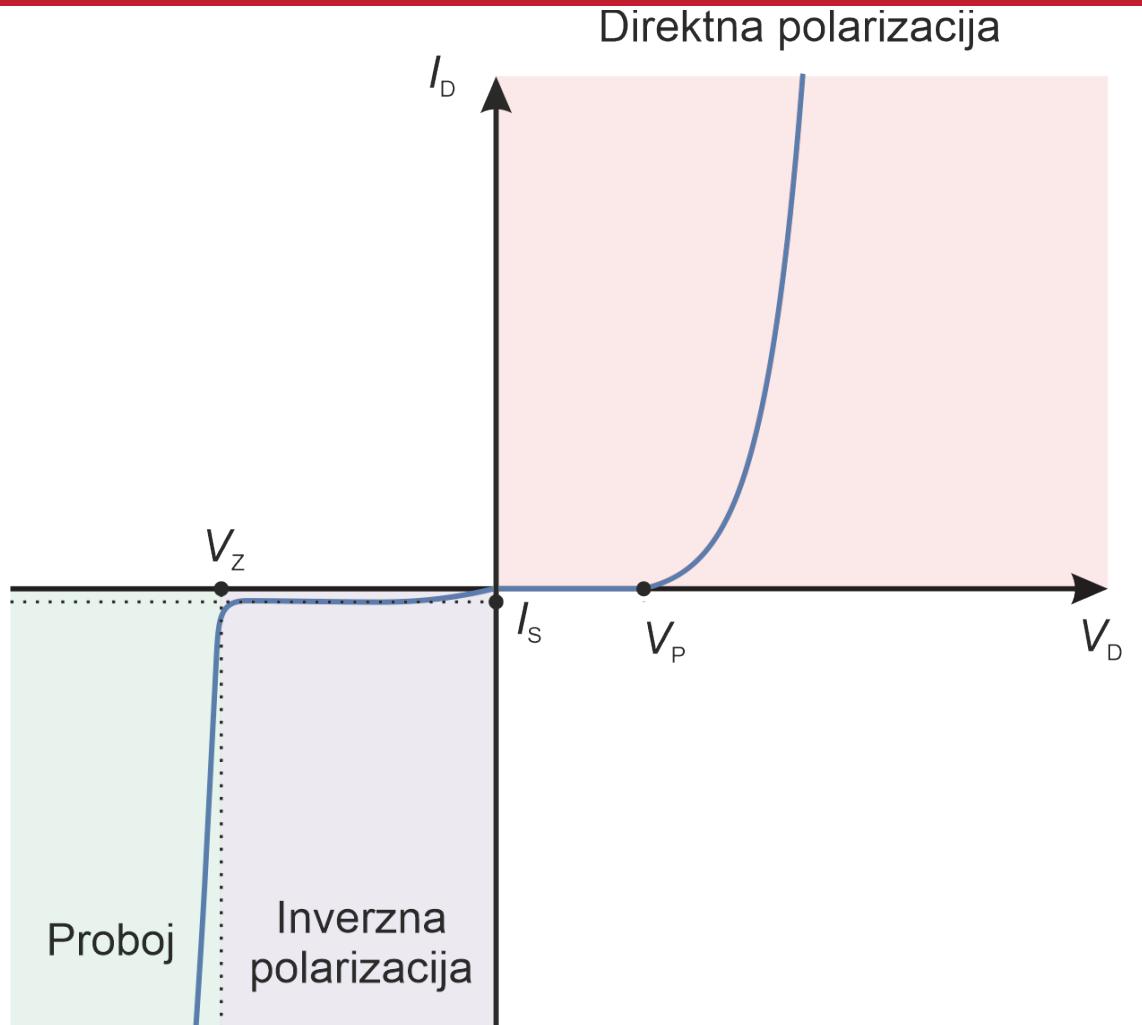
- Eksponencijalna funkcija brzo raste, za male promene napona V_D , promene struje su velike.
- U ovoj oblasti dioda se u kolu ponaša praktično kao **kratak spoj**.

Strujno-naponska karakteristika PN dioda

- Oblasti direktne i inverzne polarizacije se koriste za usmeravanje napona (za pozitivan napon dioda je kratak spoj, za negativne prekid u kolu).
- Ukoliko se napon negativne polarizacije povećava, dioda ulazi u **oblast preboja**.

Strujno-naponska karakteristika PN dioda

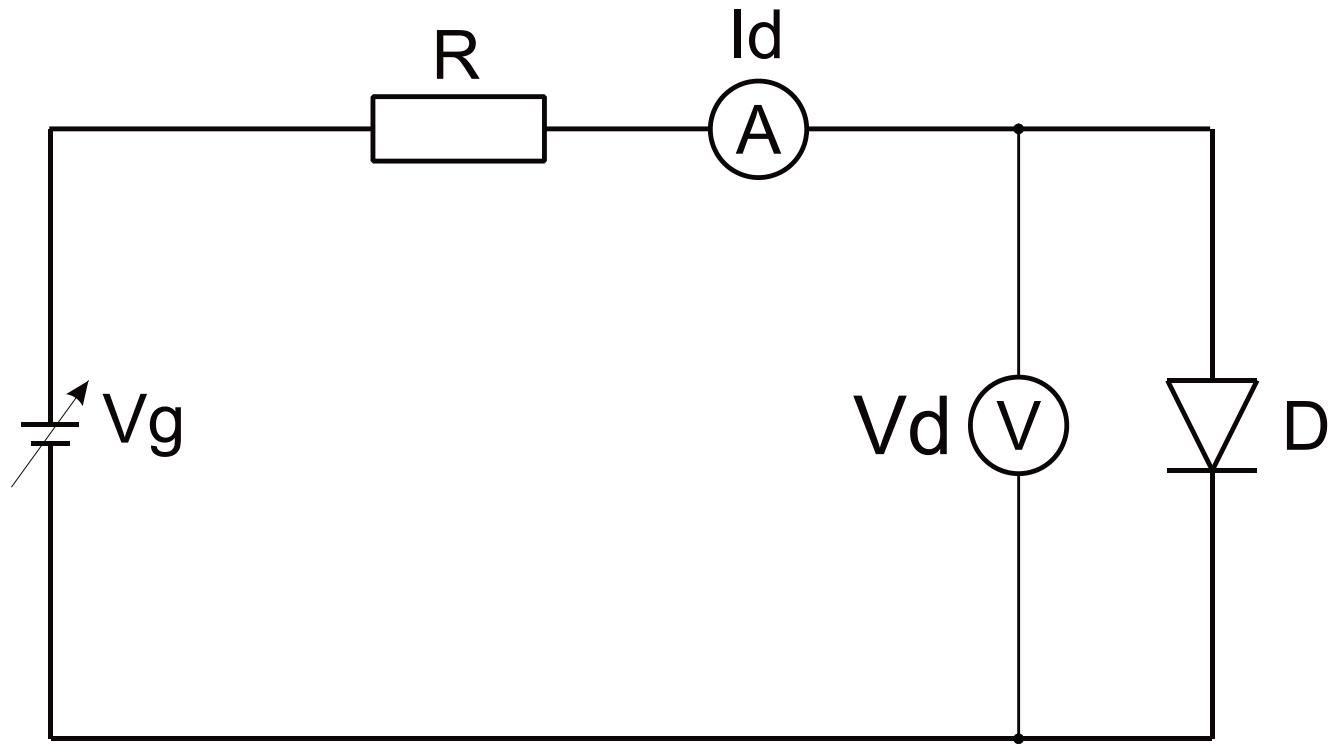

- Napon V_z je napon proboja. U oblasti proboja, dioda se ponaša kao **naponski generator** sa malom unutrašnjom otpornošću, napona V_z .
- Oblast proboja se kod nekih tipova dioda koristi za stabilizaciju napona (diode koje se koriste za ovu namenu su **Zener diode**).

Modeli diode

- Zavisnost struje diode od napona diode je eksponencijalna, tako da su sistemi jednačina koji opisuju kola sa diodama nelinearni i ne mogu se rešiti analitički.
- Neophodno je primeniti numerički metod za rešavanje sistema nelinearnih jednačina ili primeniti neki jednostavniji (linearni) model.
- Najčešće se primenjuju tri modela diode: **model idealne diode**, **model konstantnog napona** i **model eksponencijalne zavisnosti struje**. Prva dva modela su linearni modeli.

Model eksponencijalne zavisnosti

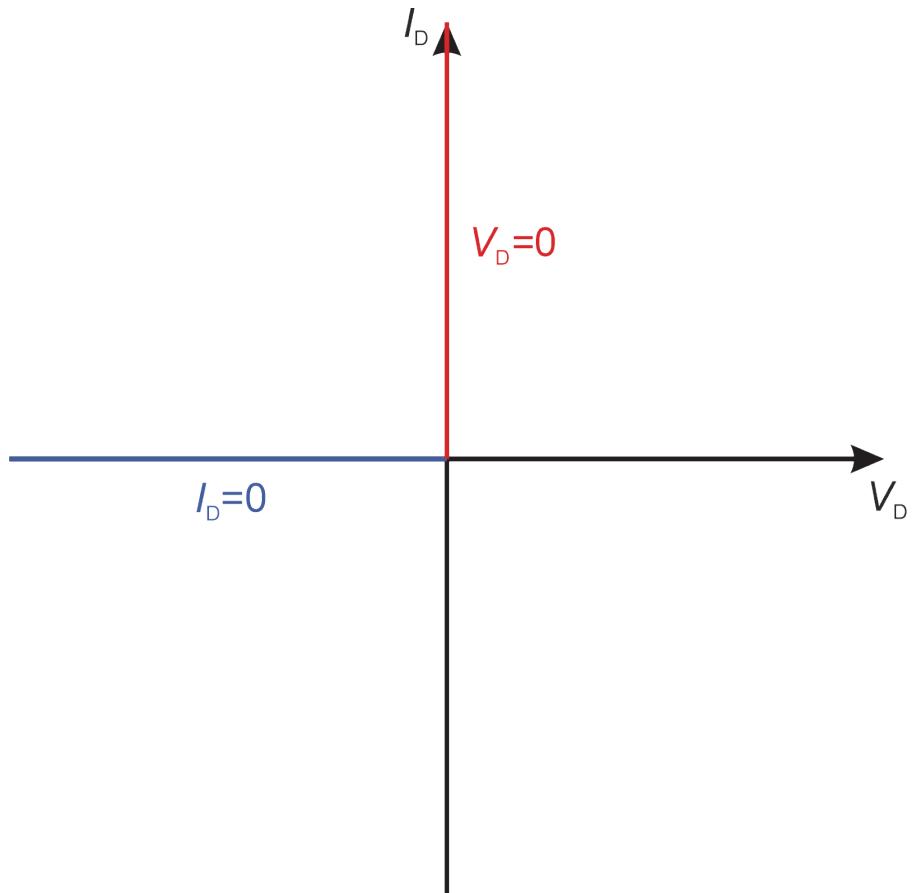
$$\frac{V_g - V_D}{R} = I_D$$

$$I_D = I_S \cdot \left(\exp\left(\frac{V_D}{V_T}\right) - 1 \right)$$

$$V_g = V_D + I_S \cdot R \cdot \left(\exp\left(\frac{V_D}{V_T}\right) - 1 \right)$$

Nelinearna jednačina po V_D .

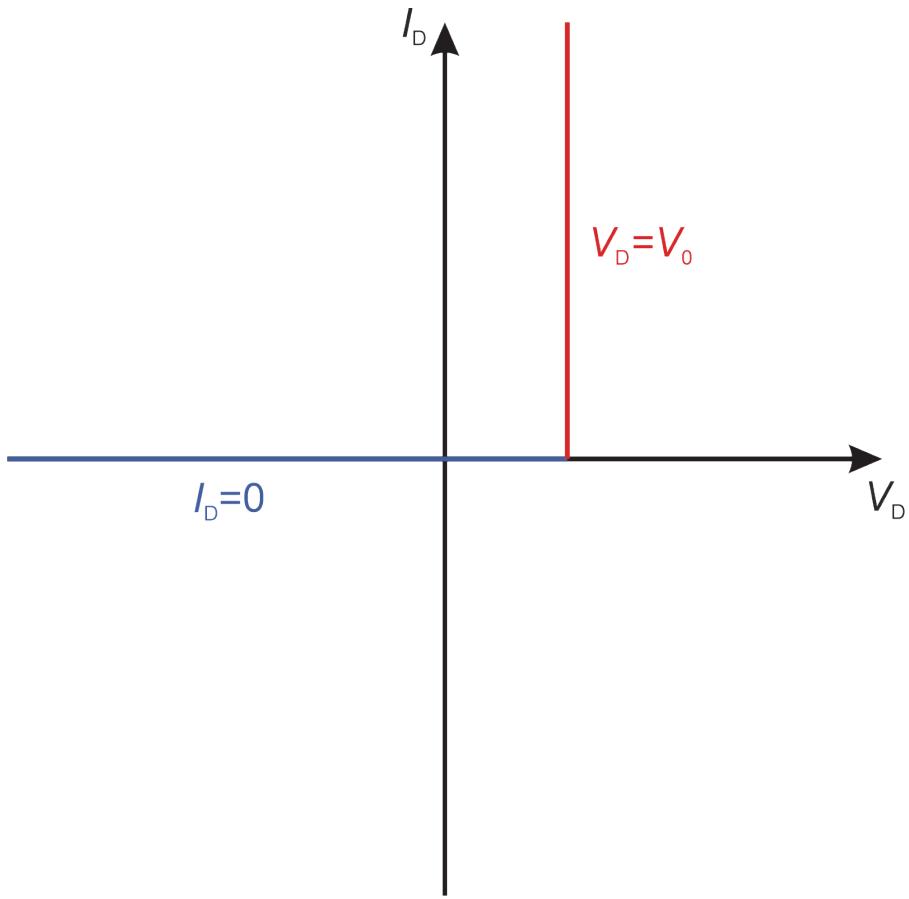
Model idealne diode

Model idealne diode

- Najprostiji linearni model diode je **model idealne diode**.
- Idealna dioda za negativne napone predstavlja **prekid** (struja diode je jednaka nuli za sve negativne napone), a za pozitivne **kratak spoj** (napon na diodi je jednak nuli za sve vrednosti struje koja protiče kroz diodu).

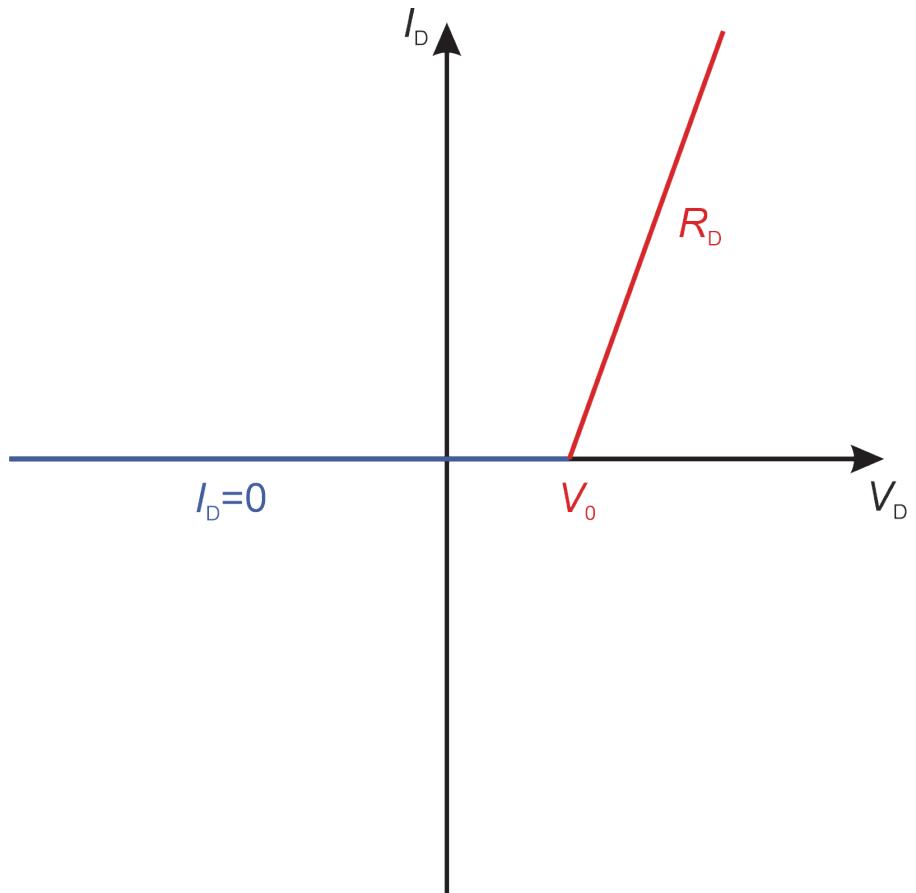
Model konstantnog napona

Model konstantnog napona

- Model konstantnog napona modeluje diodu kao prekid za napone manje od napona praga provođenja V_0 i idealni naponski generator napona V_0 za napone veće od praga provođenja.

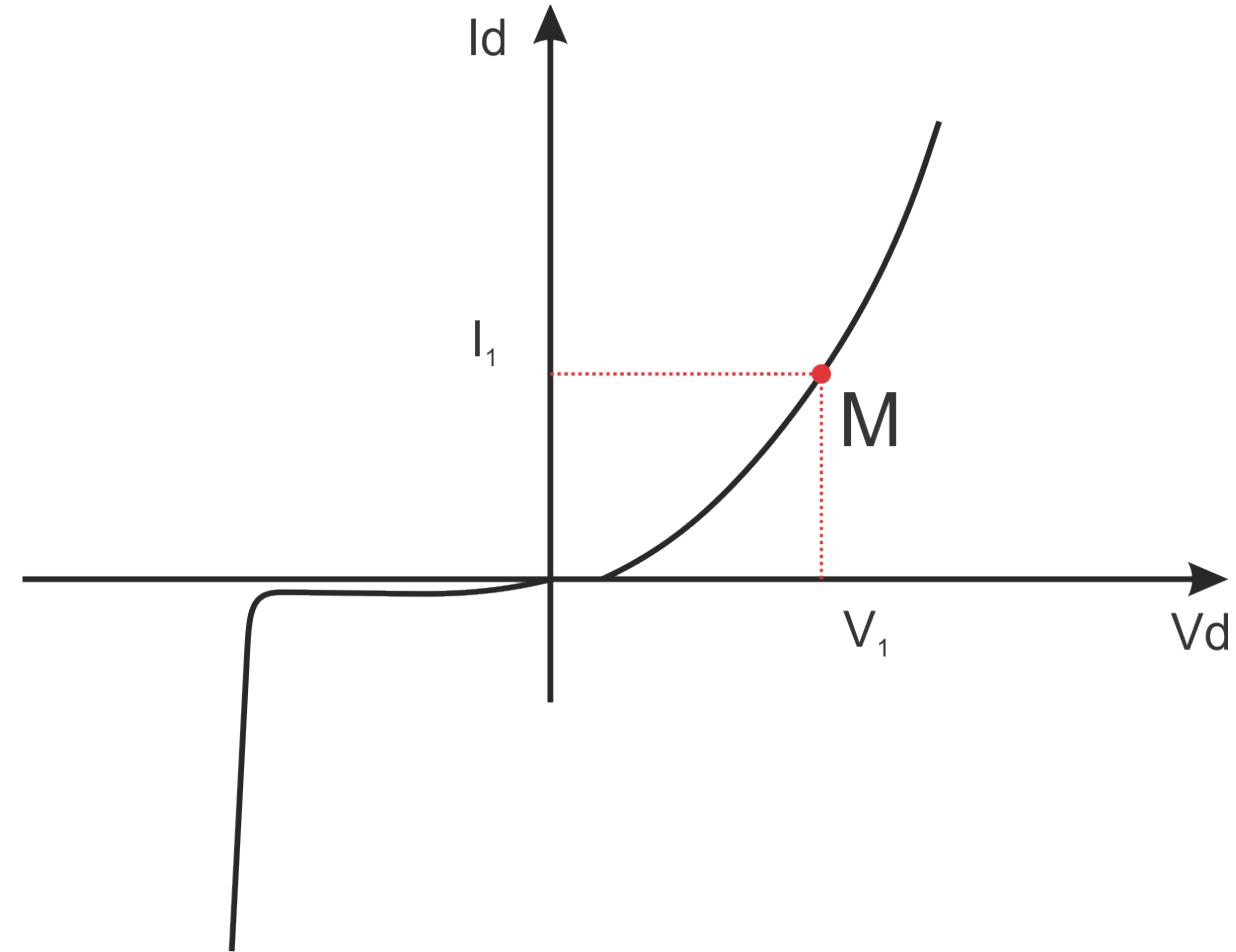
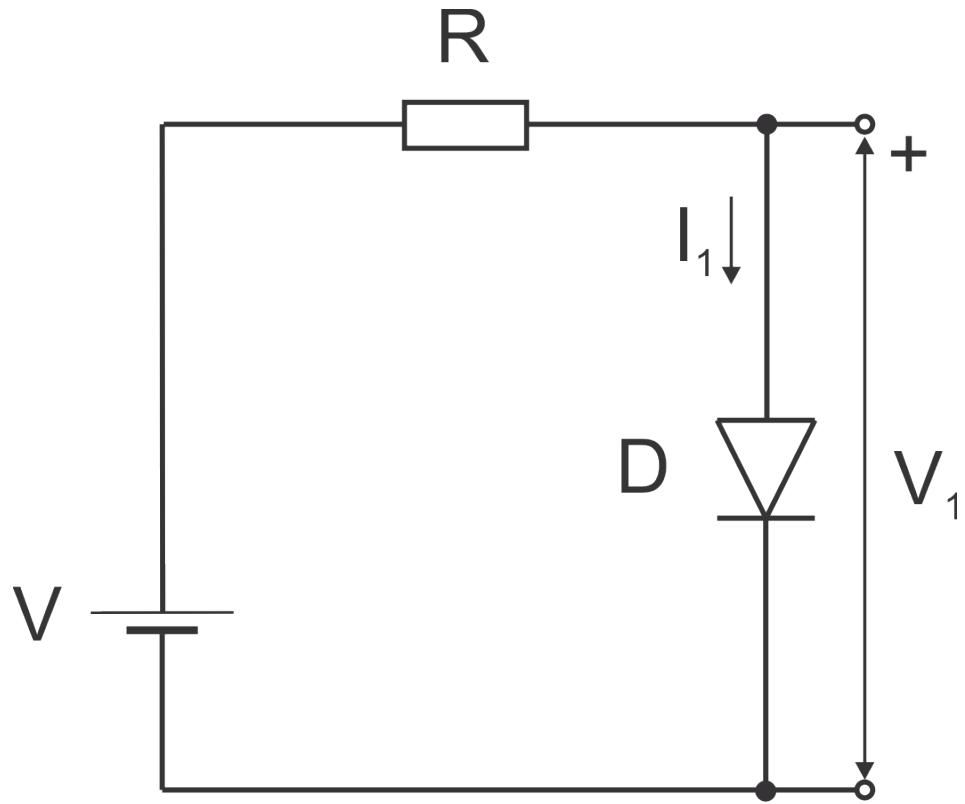
Model konst. napona sa unutrašnjom otpornošću

Model konstantnog napona

- Model konstantnog naponasa unutrašnjom otpornošću modeluje diodu kao prekid za napone manje od napona praga provođenja V_0 i realni naponski generator napona V_0 i unutrašnjom otpornošću R_D za napone veće od praga provođenja.
- Otpornost R_D može biti **statička** ili **dinamička**.

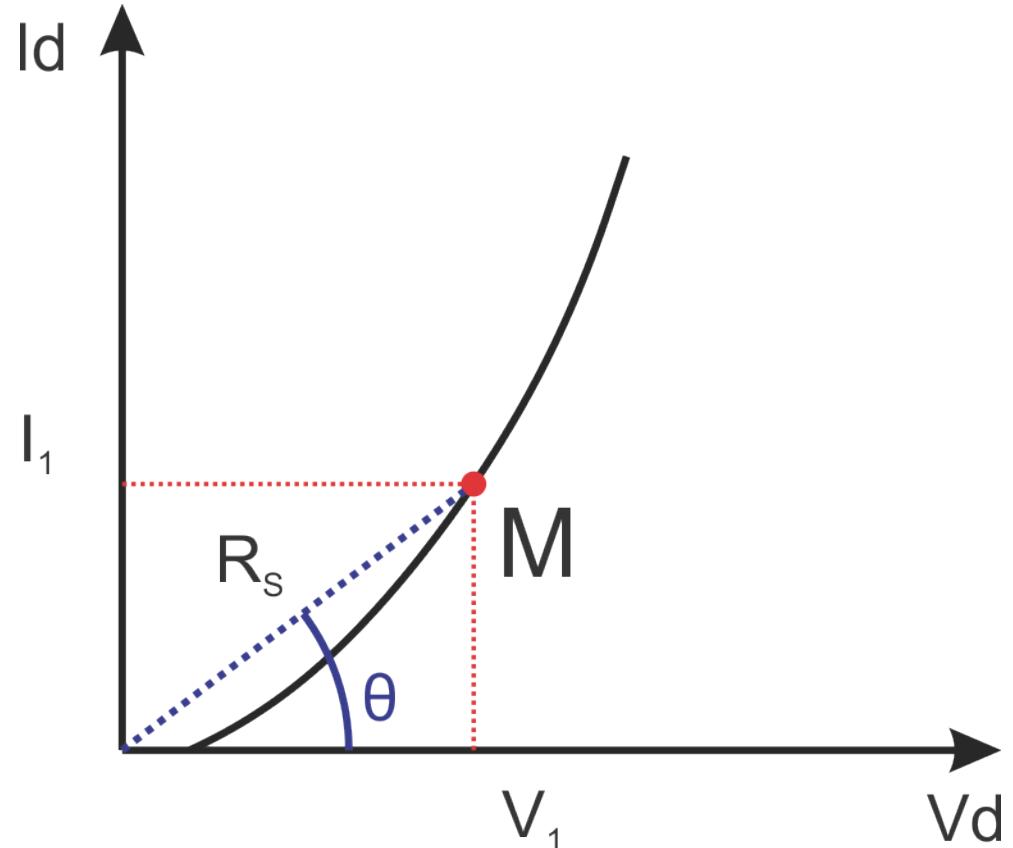
Statička otpornost diode

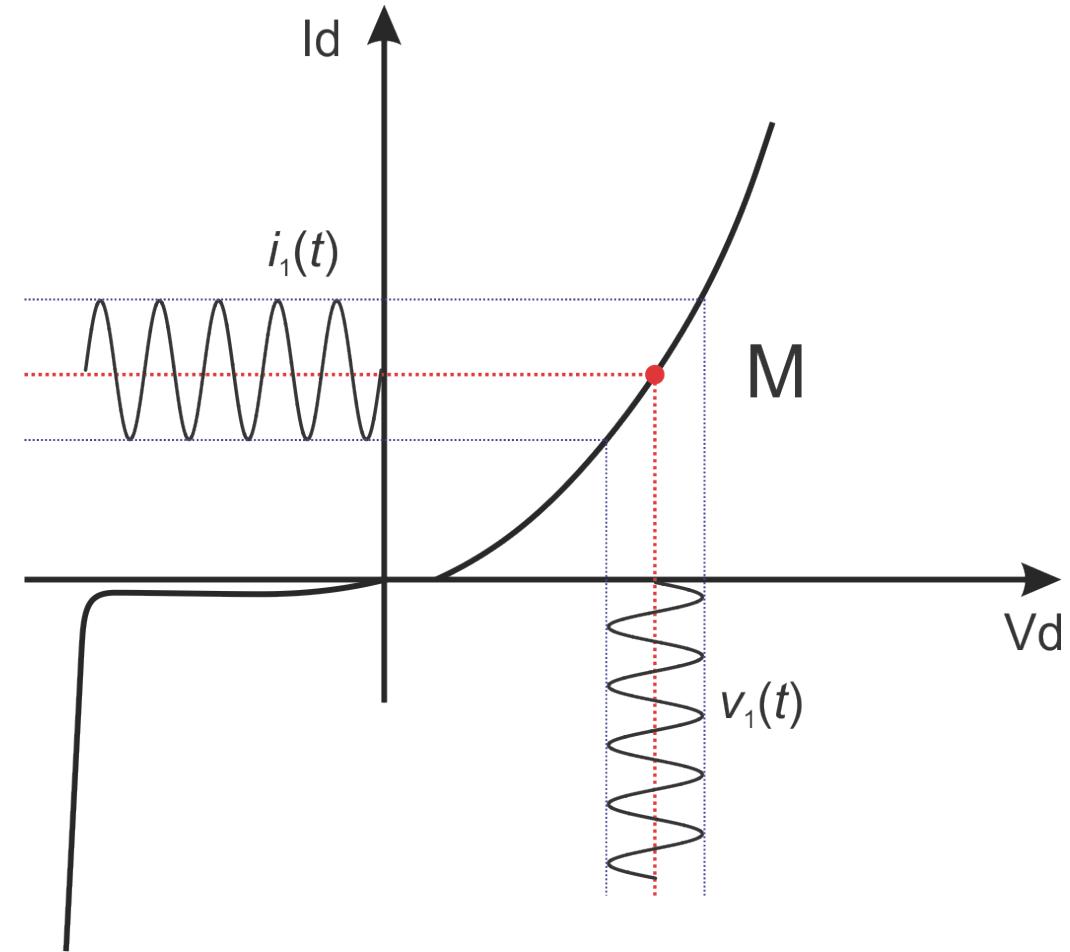
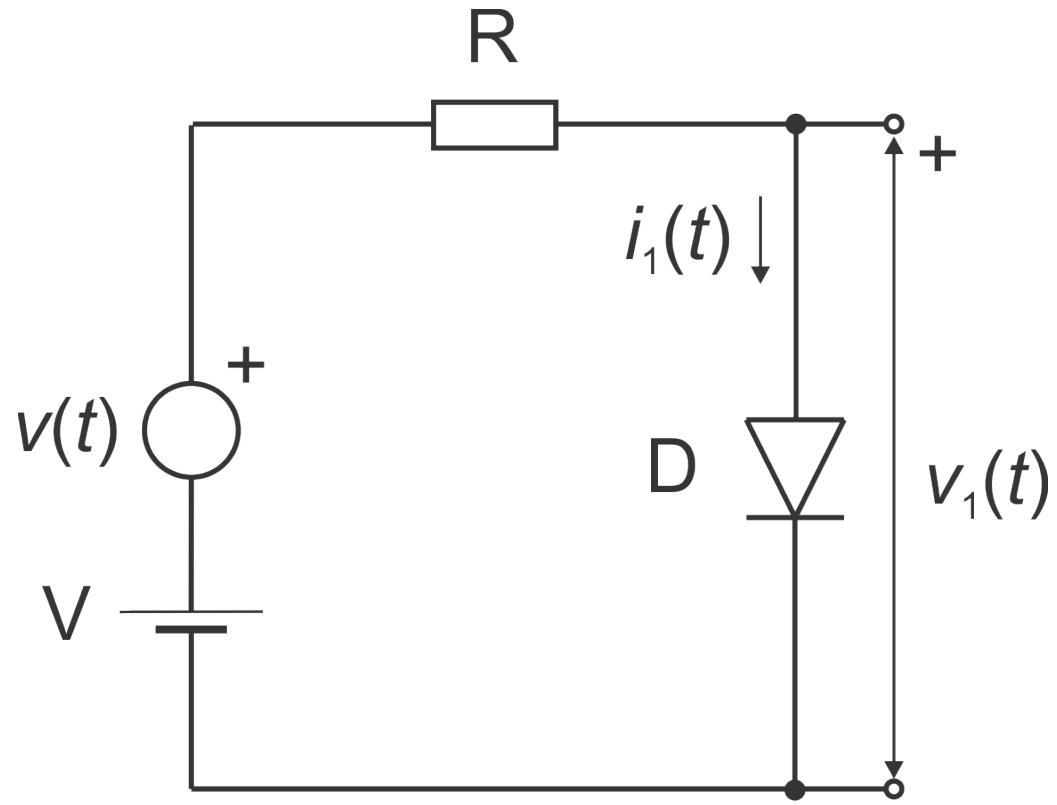
Statička otpornost diode

- Statička otpornost zavisi od radne tačke.
- Statička otpornost je određena je nagibom sečice koja prolazi kroz koordinatni početak i seče karakteristiku u radnoj tački M.

$$R_s = \frac{V_1}{I_1} = \cot \theta$$

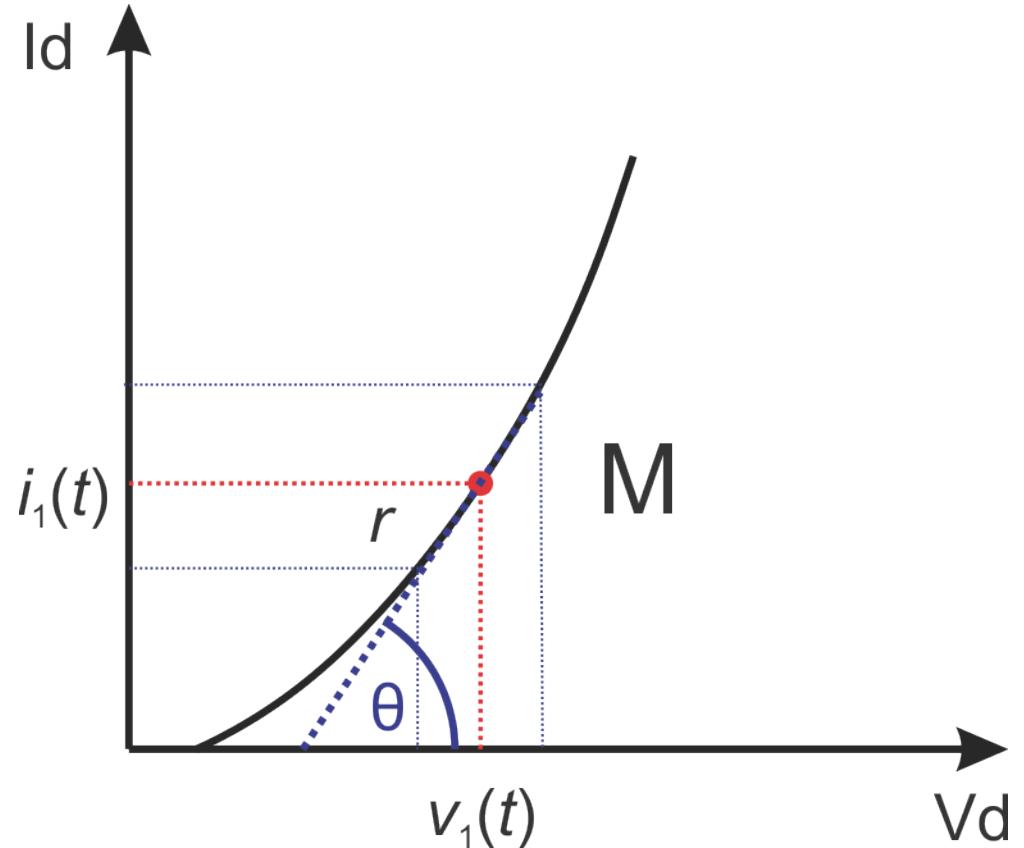
Dinamička otpornost diode

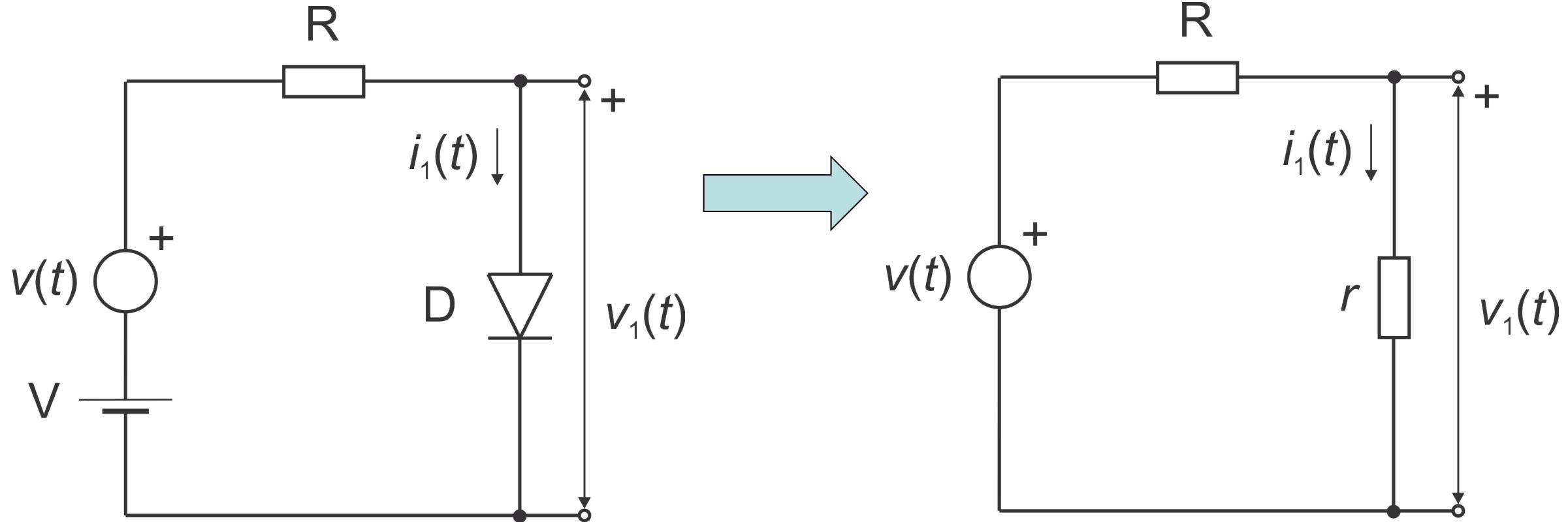
Dinamička otpornost diode

- Dinamička otpornost zavisi od radne tačke.
- Dinamička otpornost je određena nagibom tangente na karakteristiku u radnoj tački M.

$$r = \frac{1}{\frac{di_1}{dv_1}} = \cot \theta$$

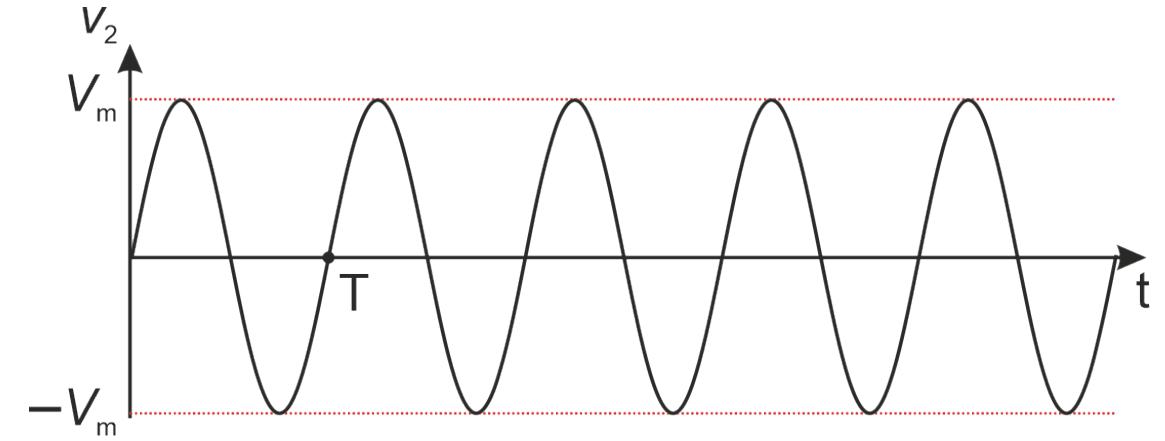
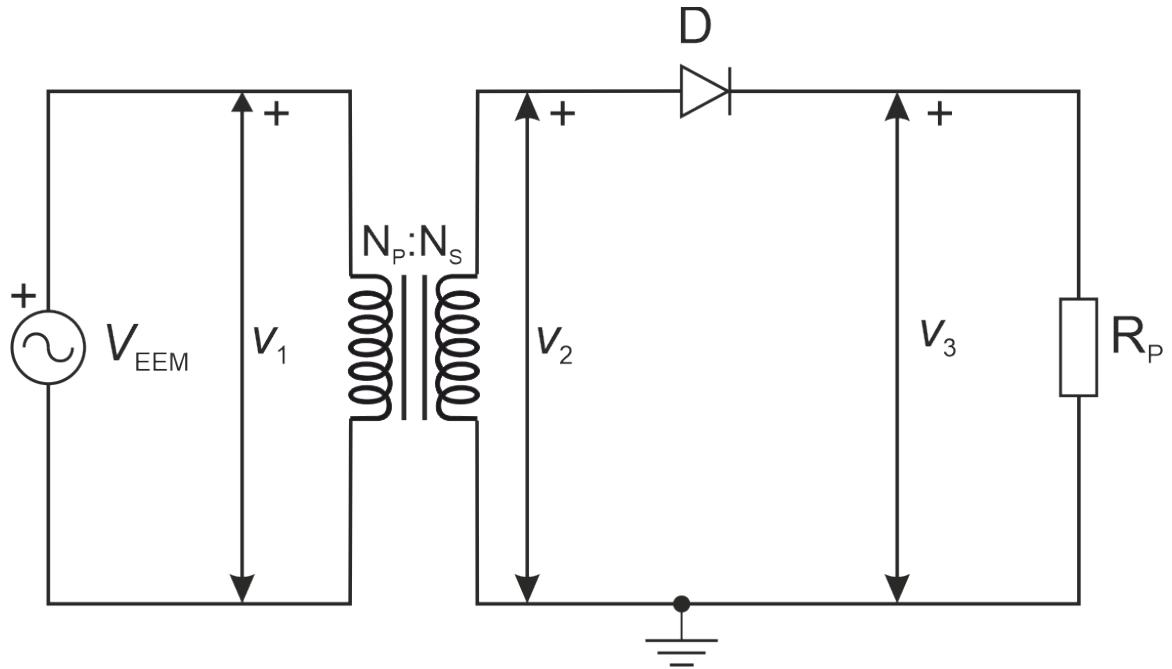
Dinamička otpornost diode – ekvivalentno kolo

Primena dioda – usmeravanje

- Osobina diode da provodi struju samo kada je direktno polarisana se može iskoristiti za konstrukciju kola koje pretvara naizmenični napon (napon elektroenergetske mreže) u jednosmerni napon (neophodan za napajanje elektronskih kola).
- Ovakva kola se nazivaju **usmeraći napona**.
- Postoje dve vrste usmeraća – **polutalasni** i **punotalasni**.
- Polutalasni usmerać je najjednostavnije elektronsko kolo.

Primena dioda – polatalasno usmeravanje

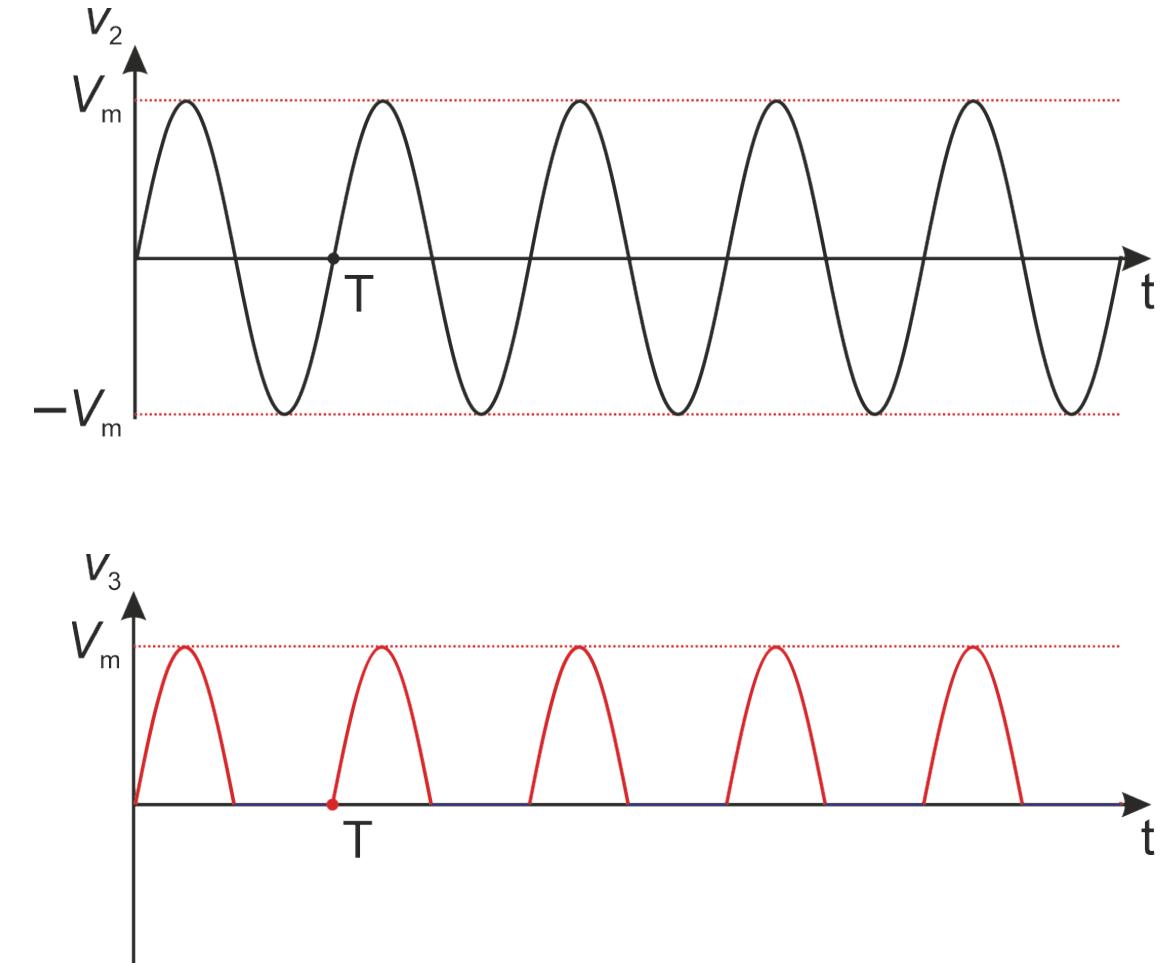
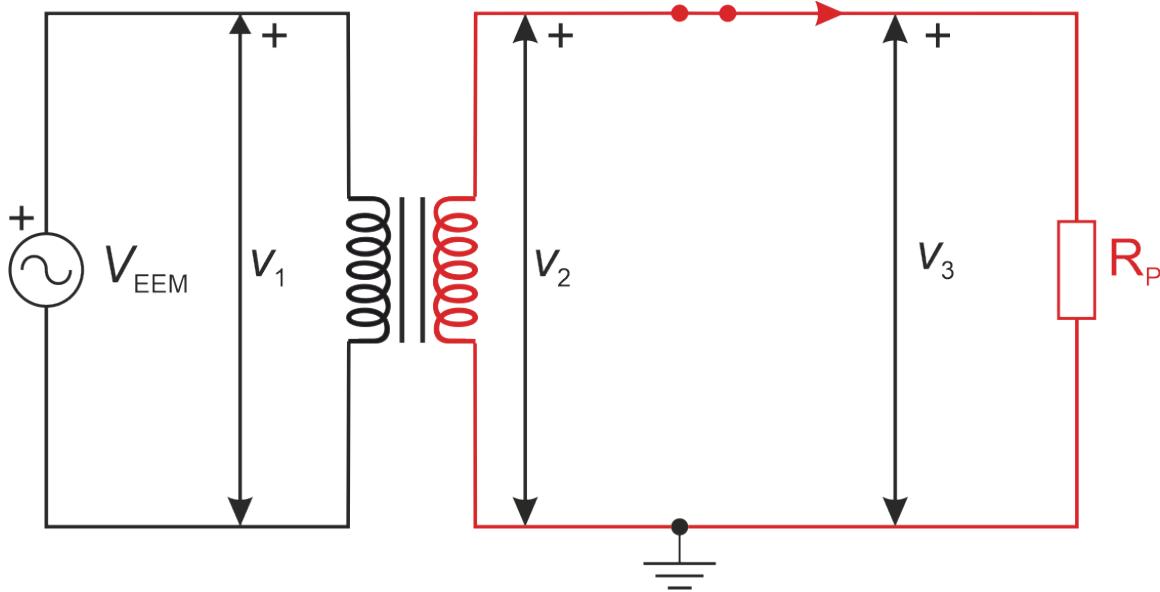

$$v_2 = V_m \sin \omega t$$

$$V_m = \frac{N_s}{N_p} \cdot V_{EEM}$$

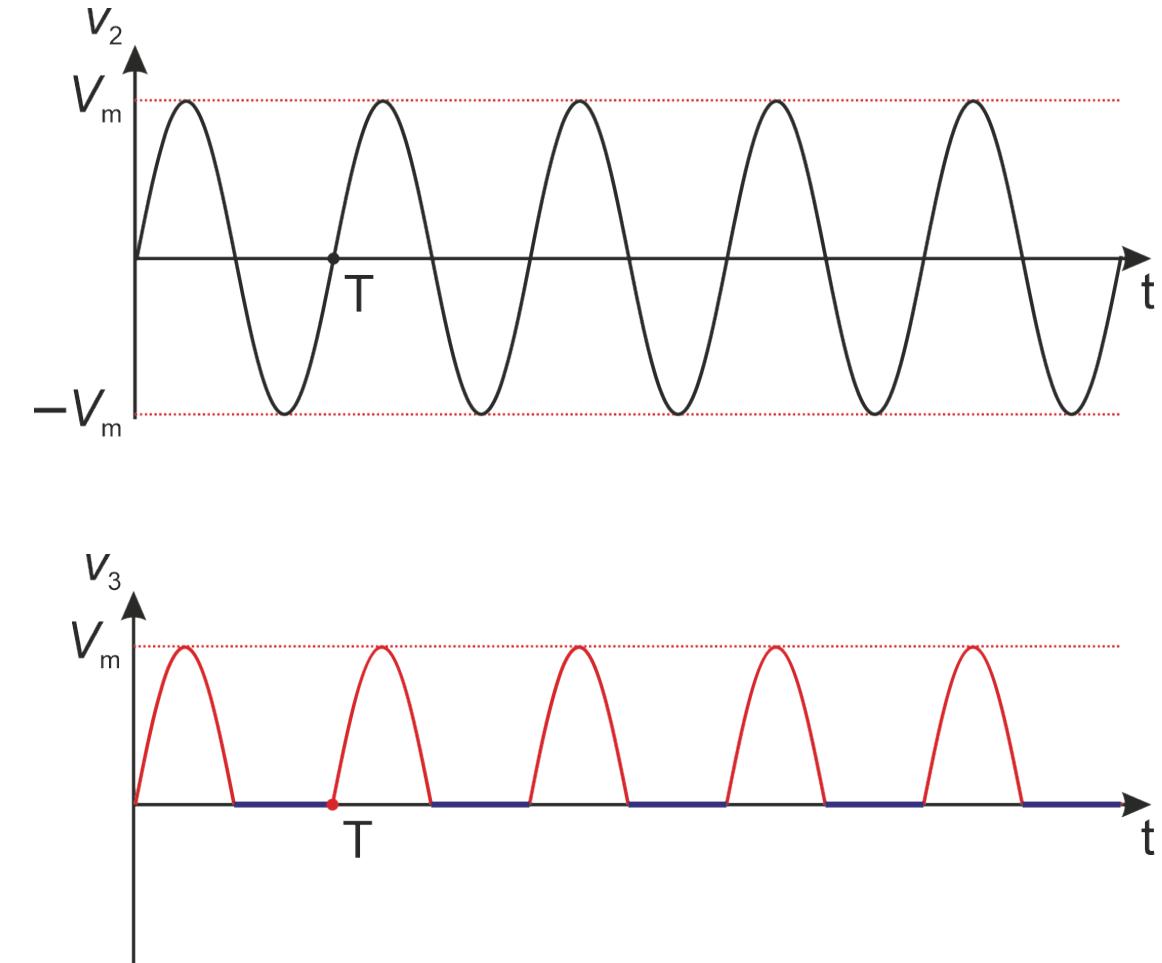
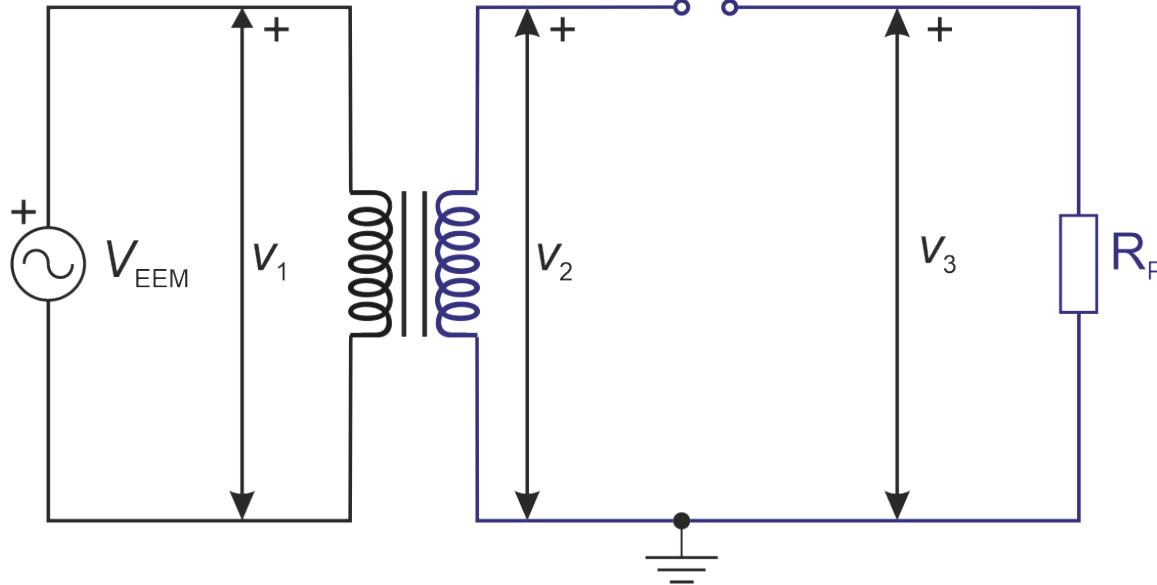
Primena dioda – polatalasno usmeravanje

Pozitivna poluperioda ulaznog napona, D provodi

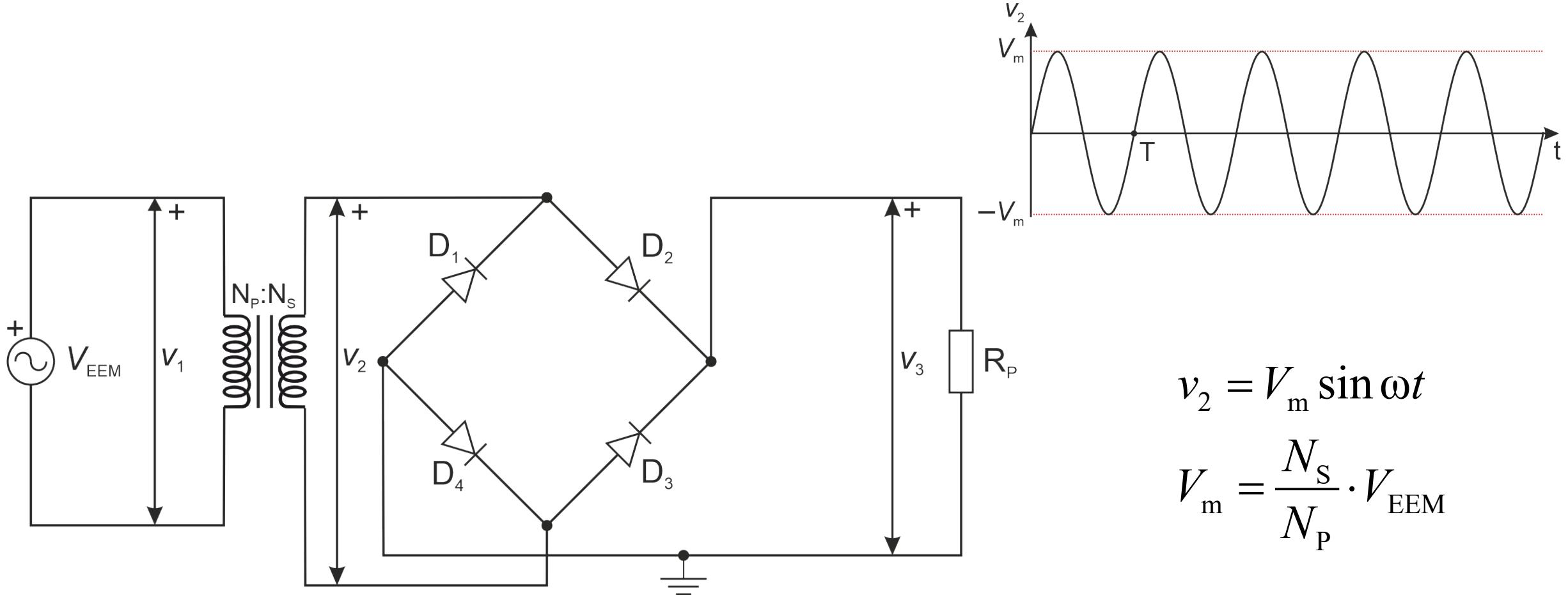

Primena dioda – polatalasno usmeravanje

Negativna poluperioda
ulaznog napona, D ne provodi

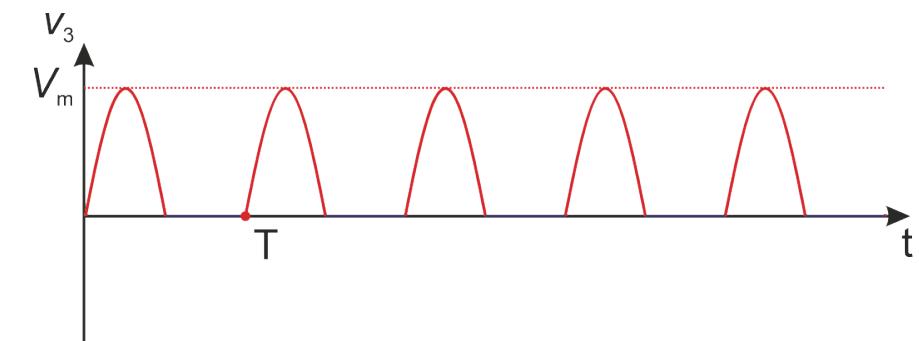
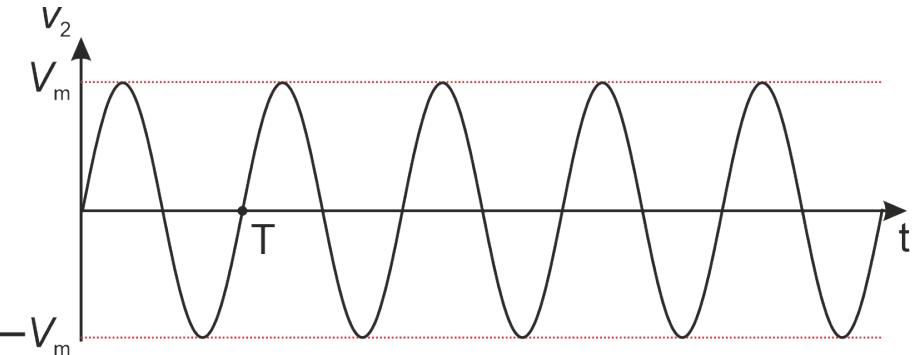
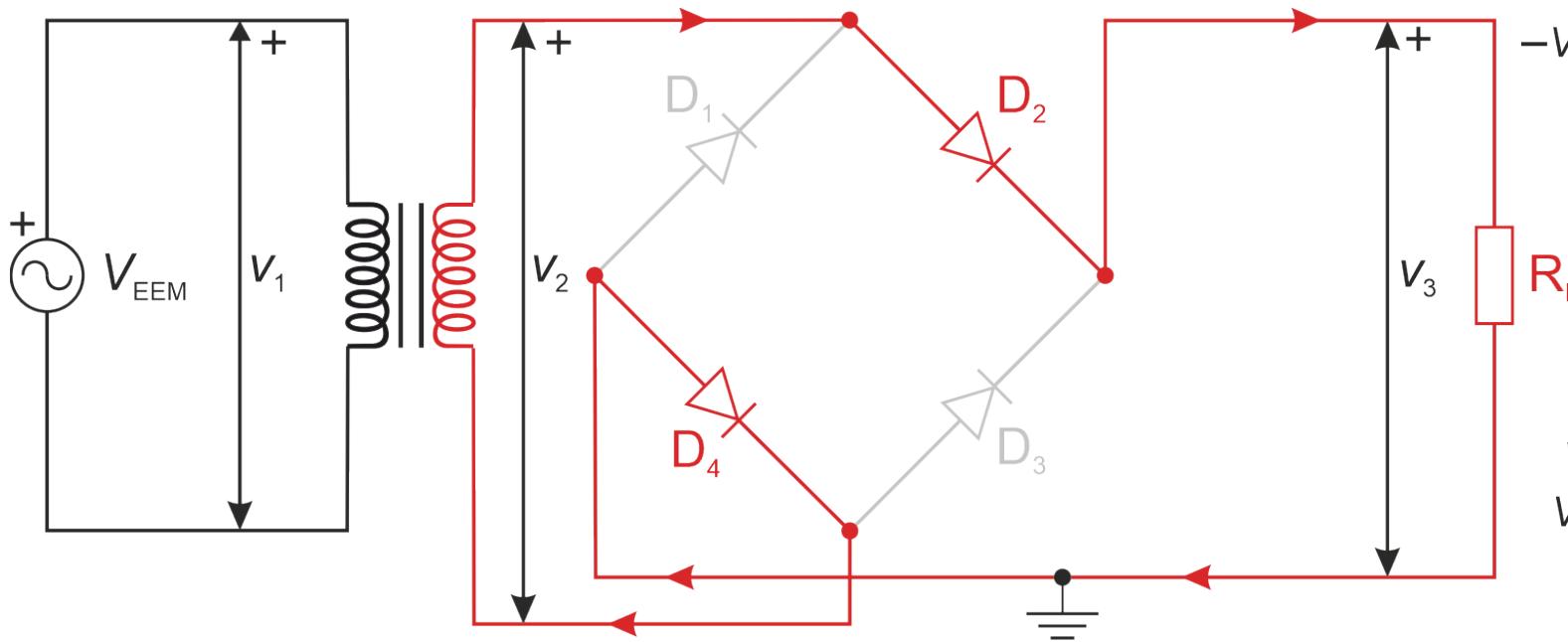

Primena dioda – punotalasno usmeravanje

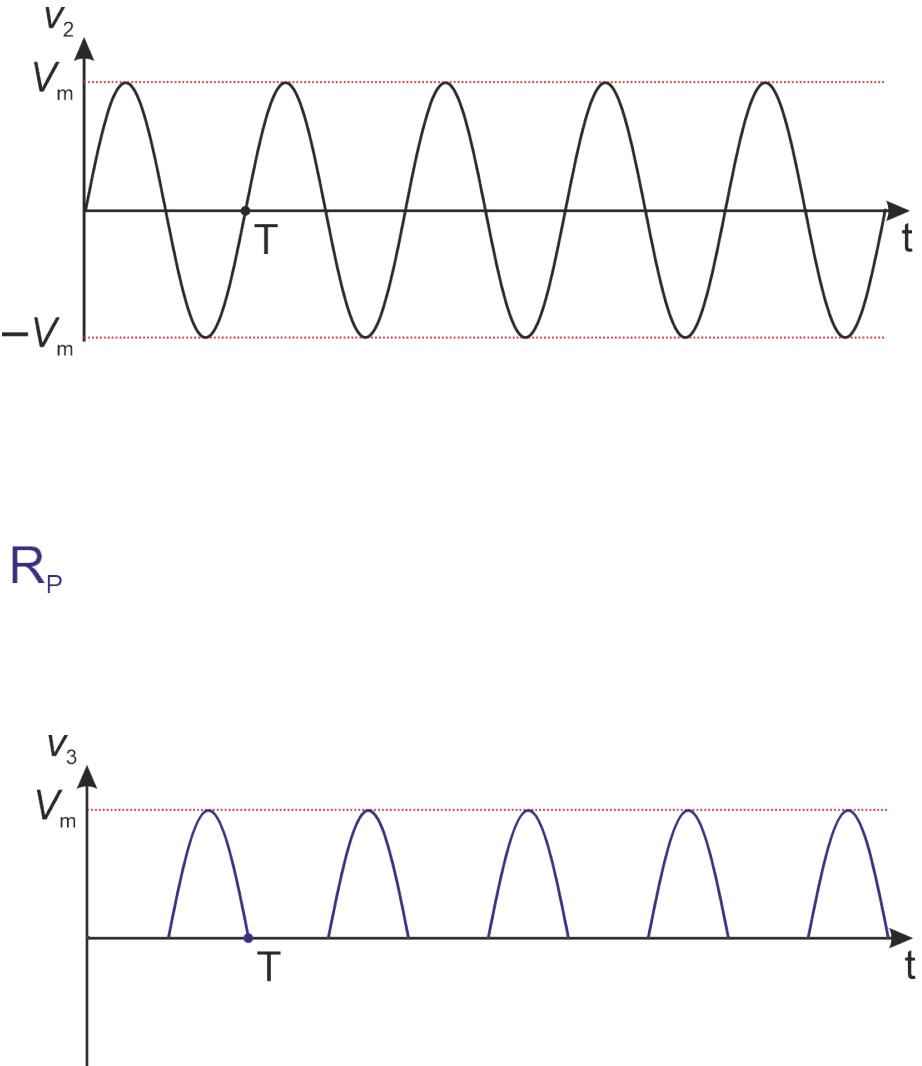
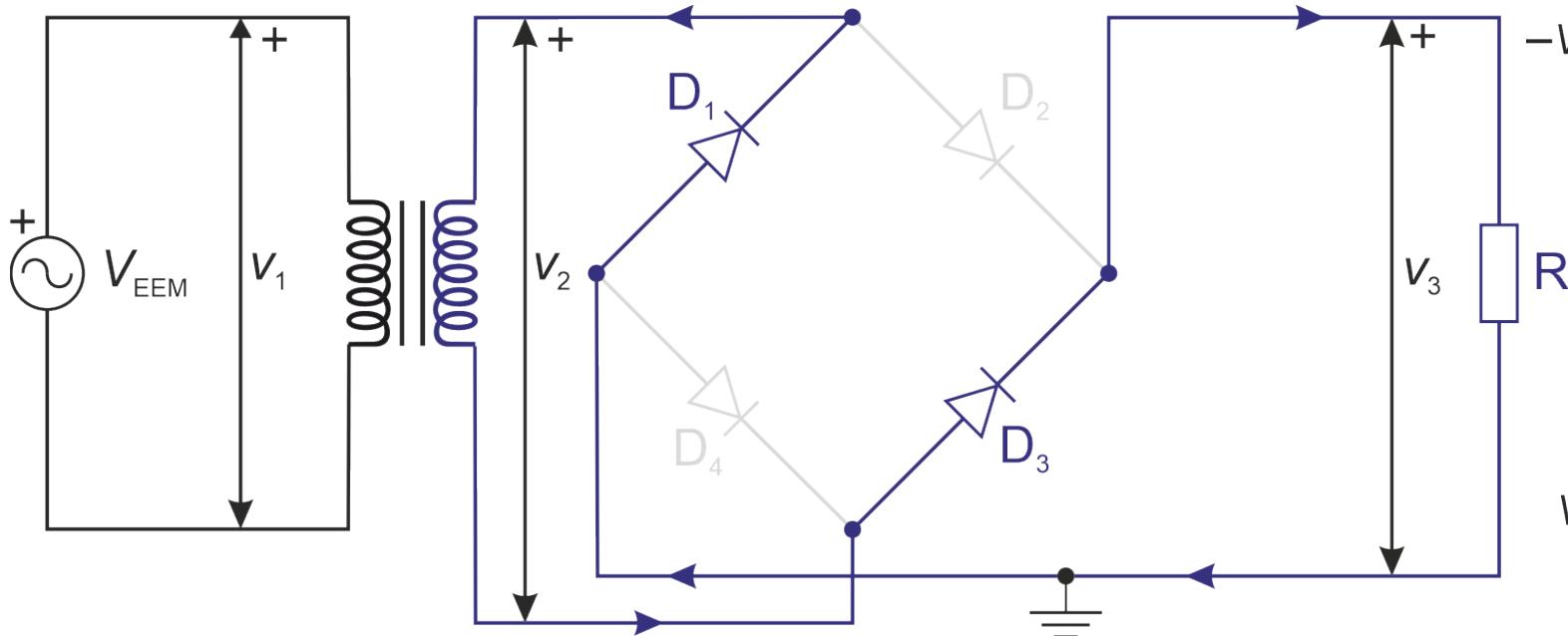
Primena dioda – punotalasno usmeravanje

Pozitivna poluperioda ulaznog napona,
D₂ i D₄ provode

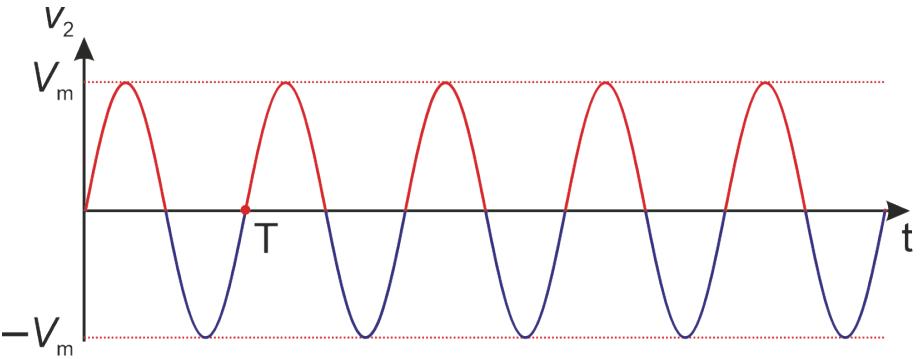
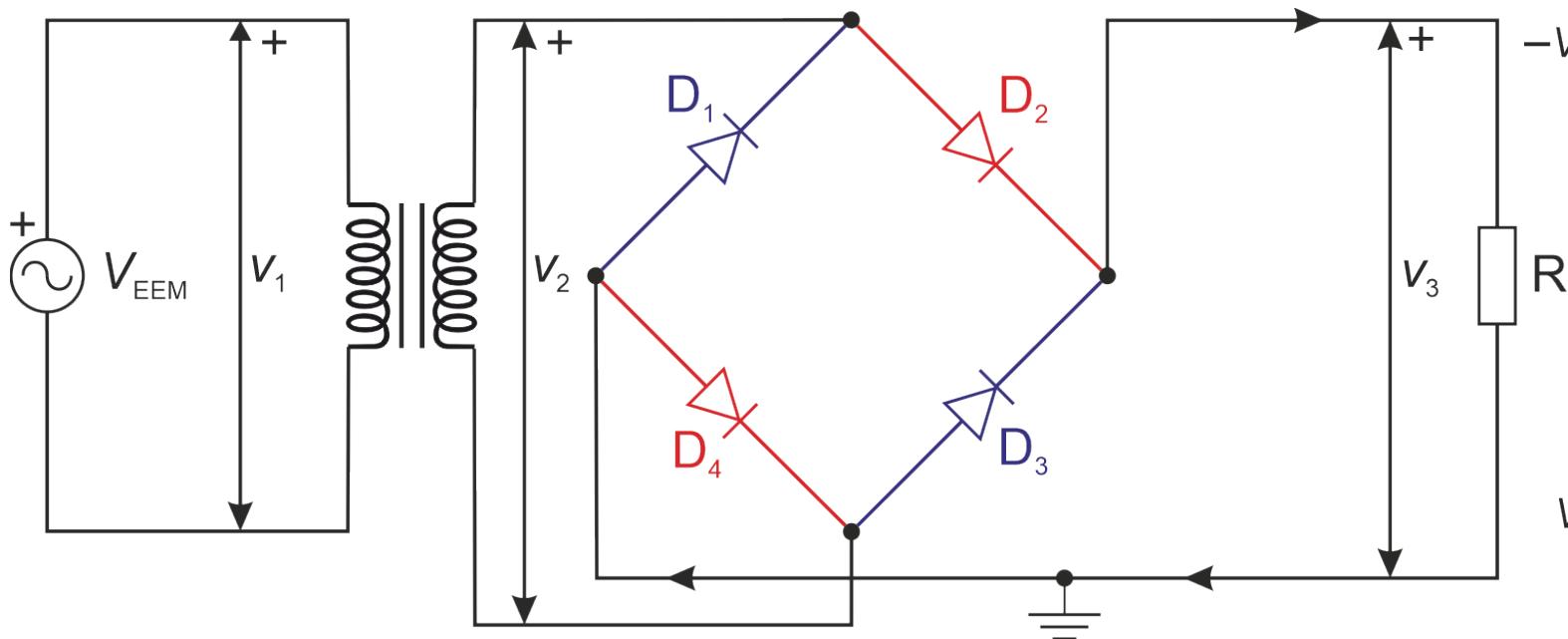

Primena dioda – punotalasno usmeravanje

Negativna poluperioda ulaznog napona,
D₁ i D₃ provode

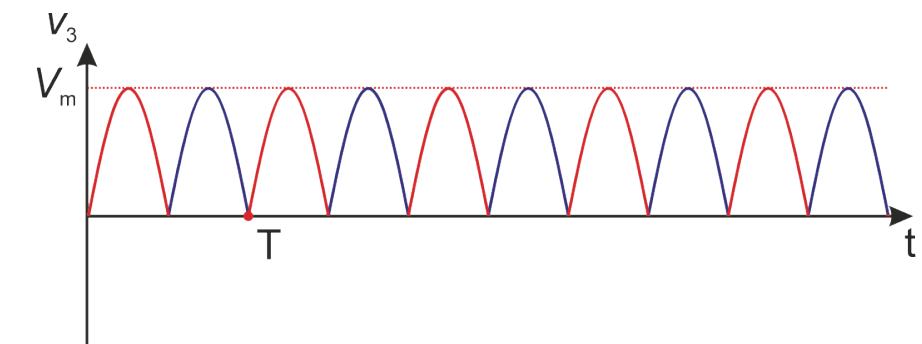

Primena dioda – punotalasno usmeravanje

$$v_2 = V_m \sin \omega t$$

$$v_3 = V_m |\sin \omega t|$$

Primena dioda – punotalasno usmeravanje

- Usmereni napon v_3 **ne menja polaritet** i uvek je **pozitivan**. Međutim, v_3 **nije konstantan** napon, jer se menja u vremenu.
- v_3 je **složenoperiodičan** napon čija je frekvencija dvostruko veća od frekvencije napona elektroenergetske mreže v_1 .
- Primenom Furijeove transformacije možemo odrediti njegovu jednosmernu komponentu i vremenski promenljivu komponentu – harmonike. Ova analiza je neophodna za određivanje **odnosa transformacije transformatora $N_P:N_S$** i efikasnog metoda za potiskivanje vremenski promenljive komponente.

Analiza usmerenog napona

- Složenoperidični napon (v_3) se može izraziti jednačinom:

$$v_3(t) = V_0 + \sum_{k=1}^{\infty} V_k \cdot \cos(k\omega t + \varphi_k)$$

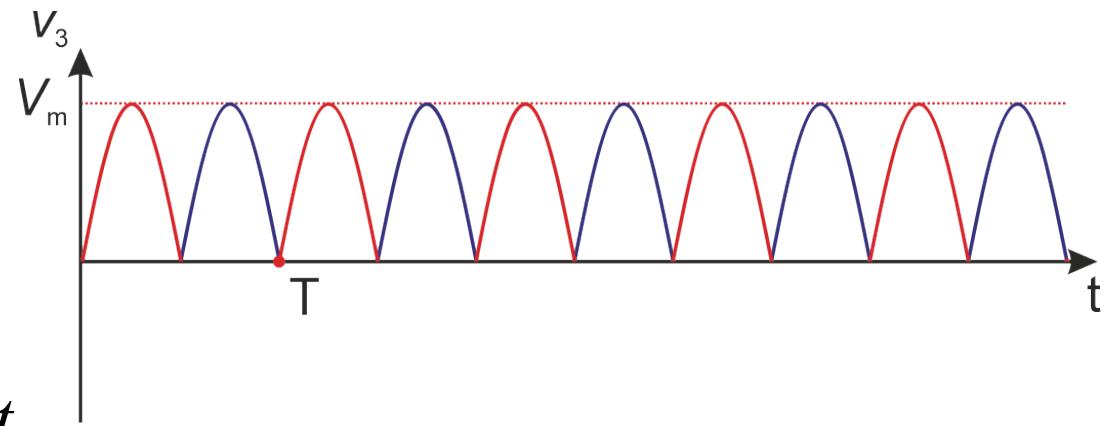
- gde V_0 predstavlja jednosmernu komponentu napona v_3 , V_k amplitudu k -tog harmonika a φ_k njegovu fazu. k je red harmonika.
- Prvi harmonik ($k=1$) se zove **osnovni harmonik**.

Analiza usmerenog napona

- Jednosmerna komponenta je jednaka srednjoj vrednosti signala:

$$V_0 = \frac{1}{T} \int_0^T v_3(t) dt = \frac{2}{T} \int_0^{T/2} v_3(t) dt$$

$$V_0 = \frac{2}{T} \int_0^{T/2} V_m \sin \omega t \cdot dt = \frac{2V_m}{T} \int_0^{T/2} \sin \frac{2\pi t}{T} \cdot dt$$

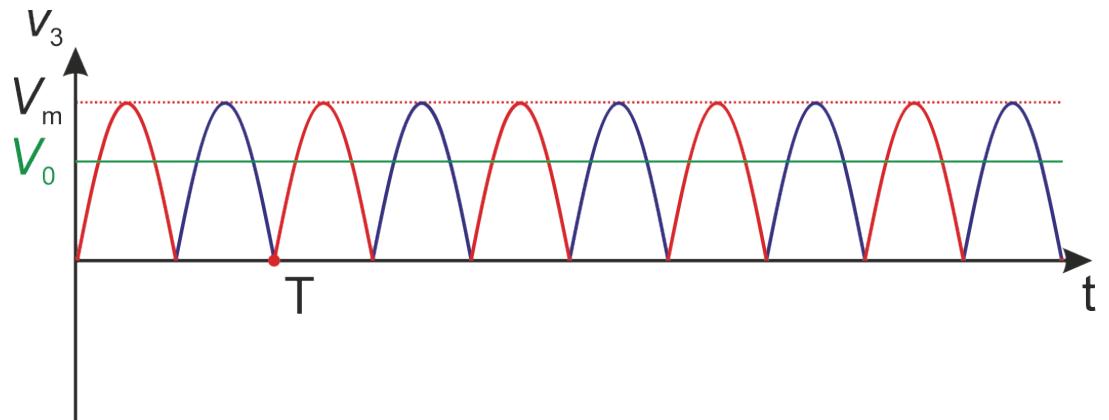
Analiza usmerenog napona

$$V_0 = -\frac{V_m}{\pi} \cos \left. \frac{2\pi t}{T} \right|_0^{\frac{T}{2}} = -\frac{V_m}{\pi} (\cos \pi - \cos 0)$$

$$V_0 = \frac{2V_m}{\pi}$$

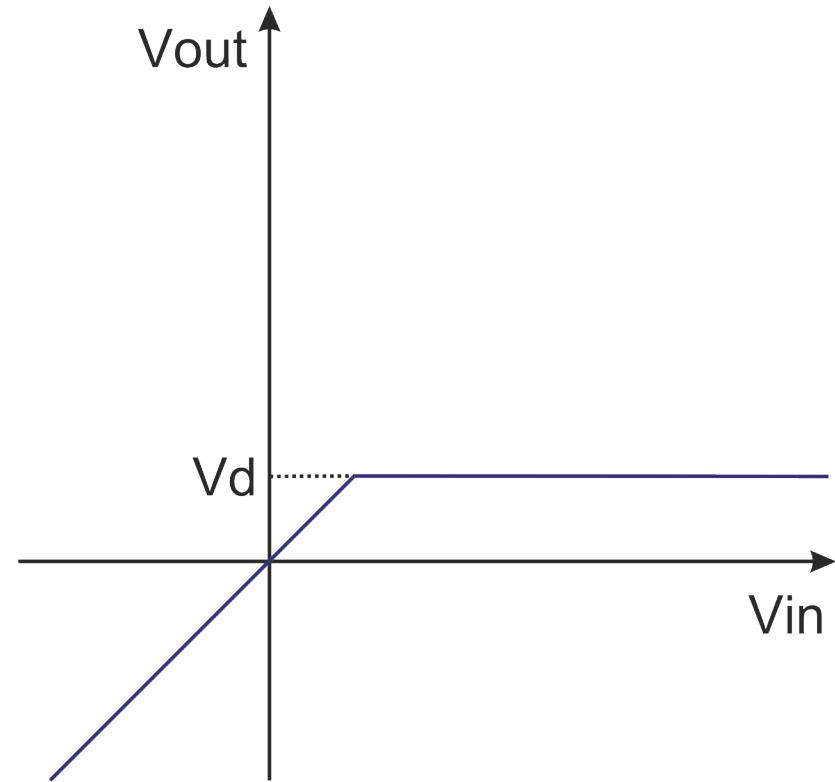
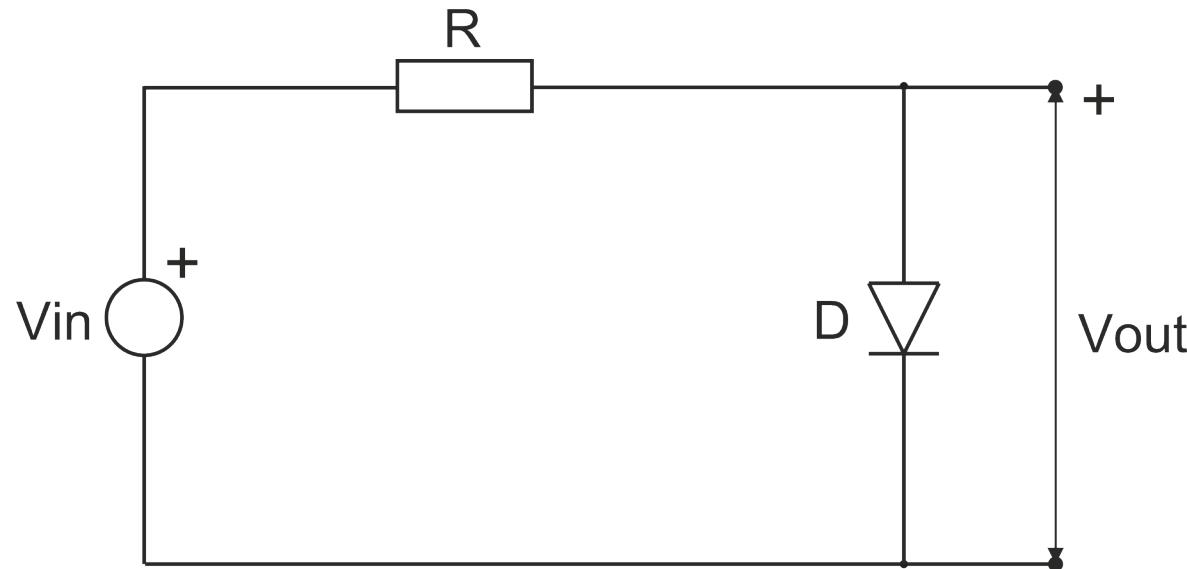
$$V_0 = \frac{2}{\pi} \frac{N_s}{N_p} \cdot V_{EEM}$$

$$\frac{N_p}{N_s} = \frac{2}{\pi} \frac{V_{EEM}}{V_0}$$

Ograničavač napona

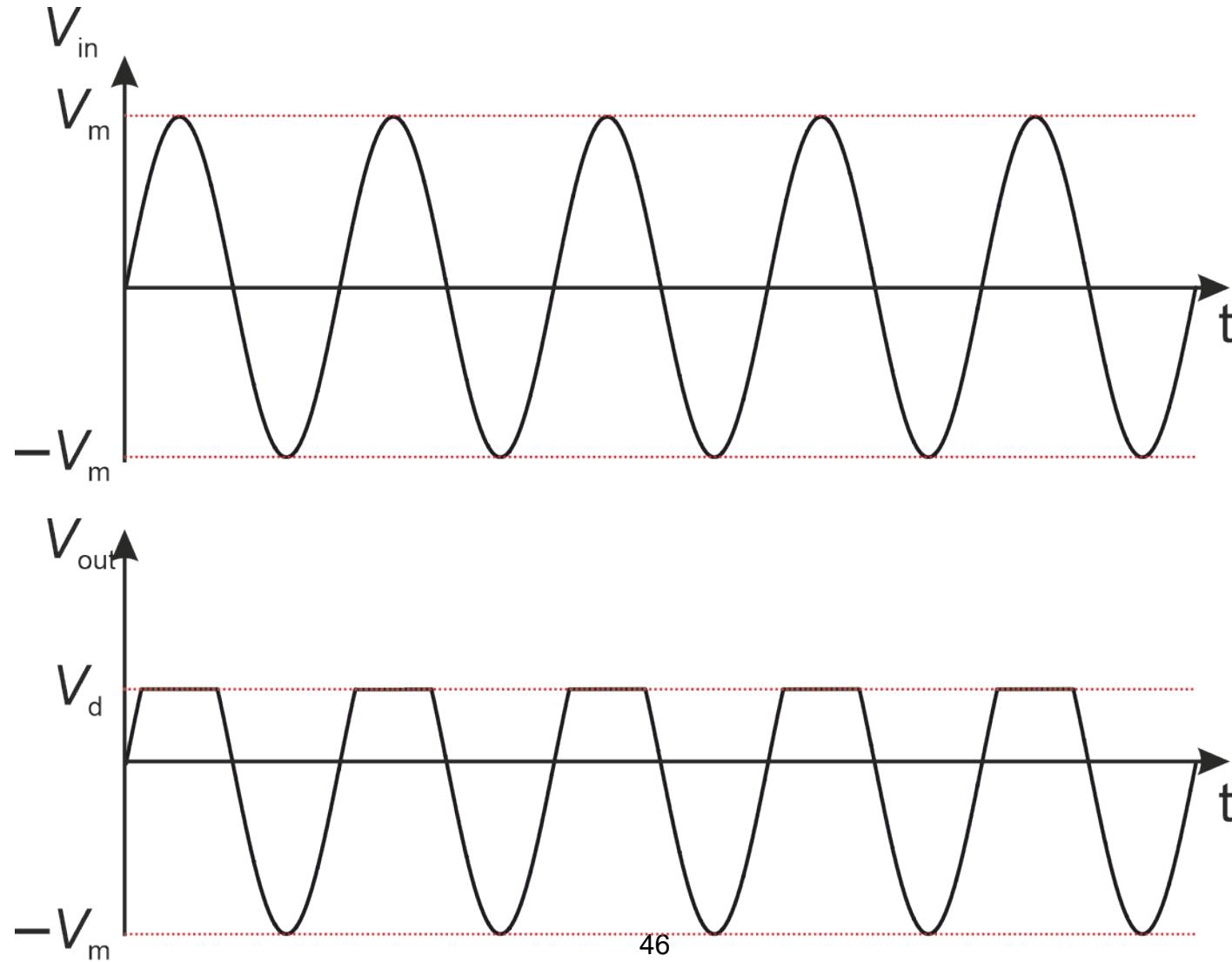
Prenosna karakteristika kola

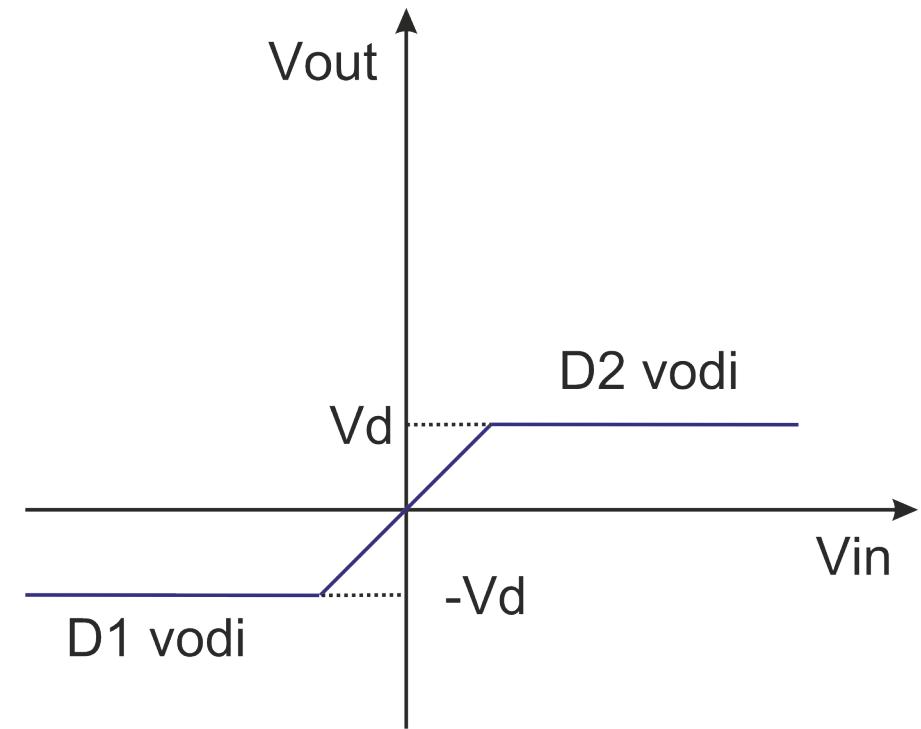
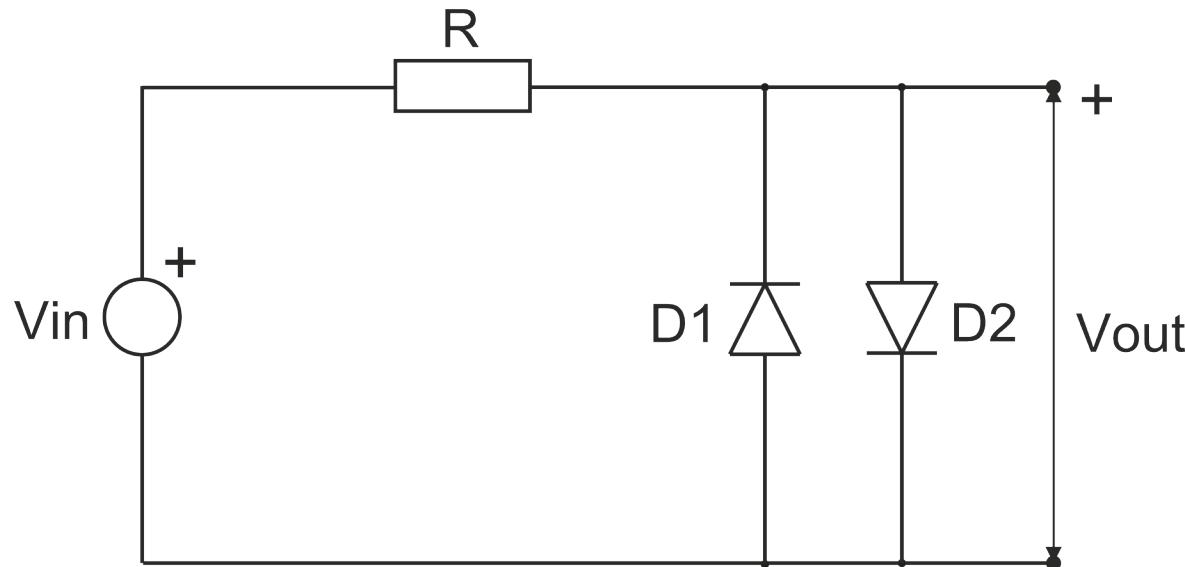
Ograničavač napona – prenosna karakteristika

- Zavisnost izlazne veličine (struje, napona) od ulazne veličine (struje, napona) naziva se prenosna karakteristika.
- Prenosne karakteristike su svojstvene **četvoropolima**, mogu biti **naponsko-naponska (V-V)**, **strujno-naponska (I-V)**, **naponsko strujna (V-I)** i **strujno-strujna (I-I)**.
- Prenosna karakteristika ograničavača napona je **naponsko-naponska (V-V)**.

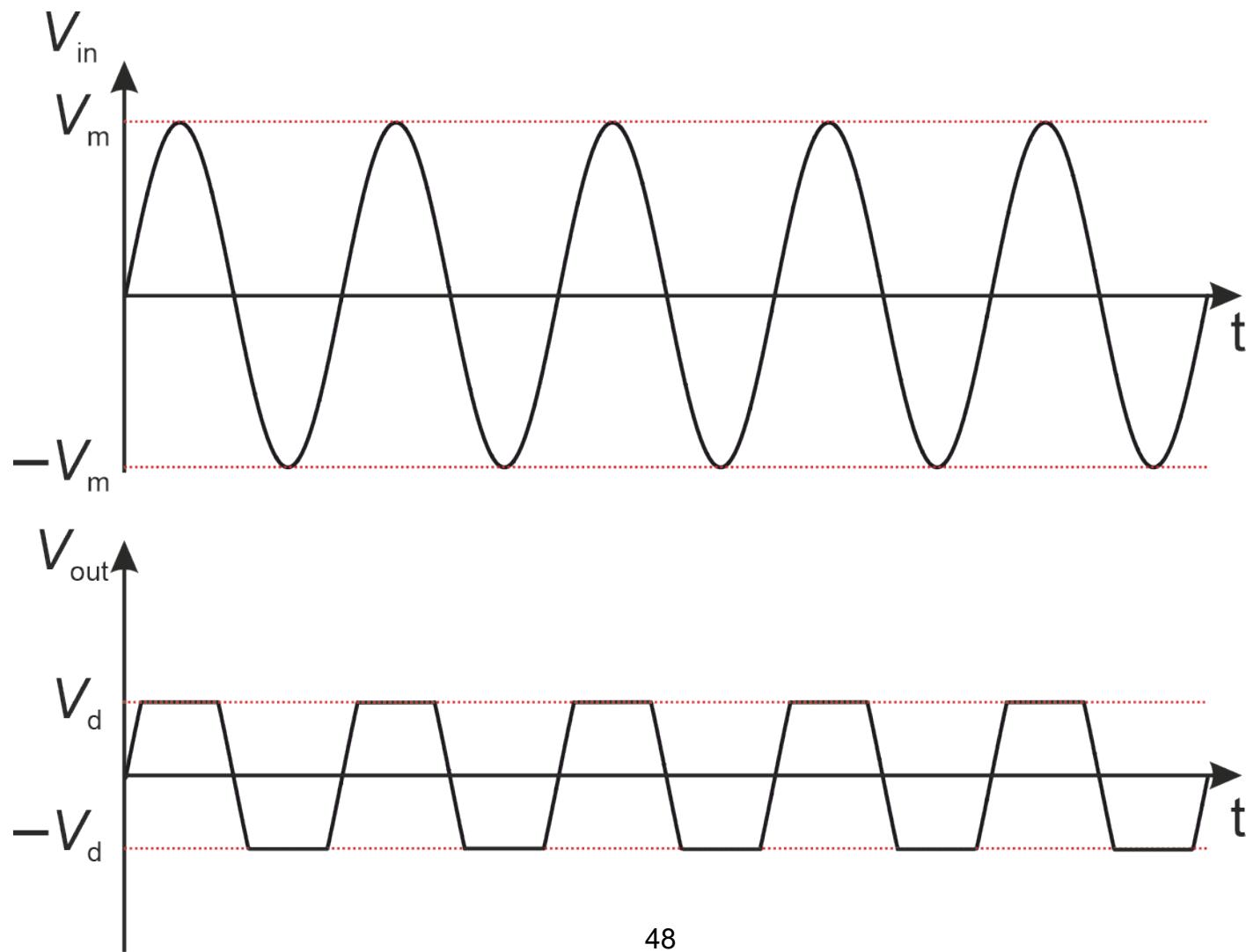
Ograničavač napona – talasni oblici signala

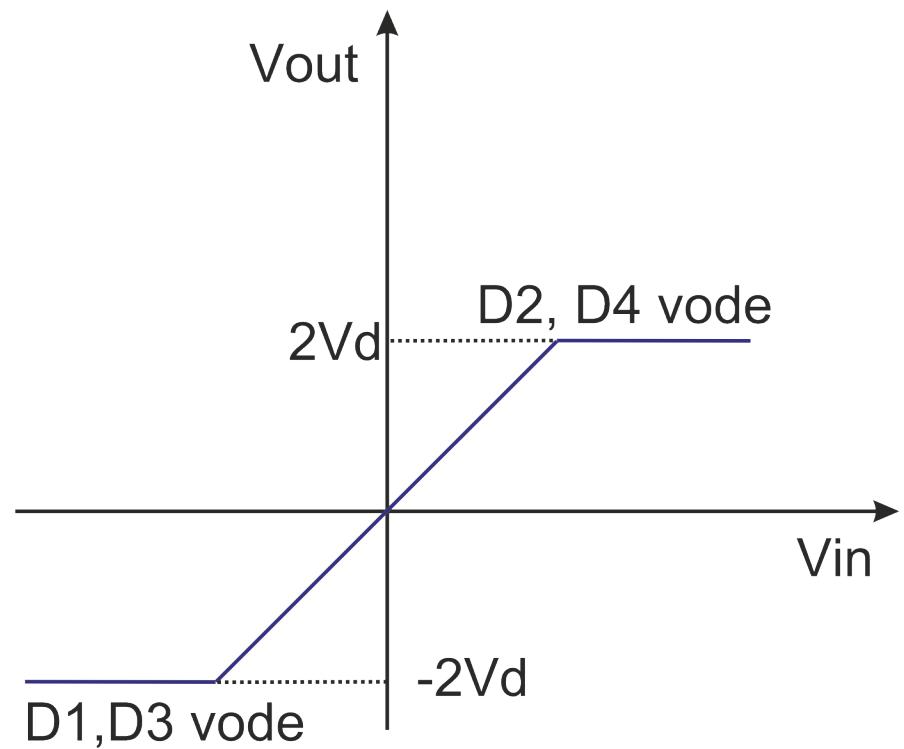
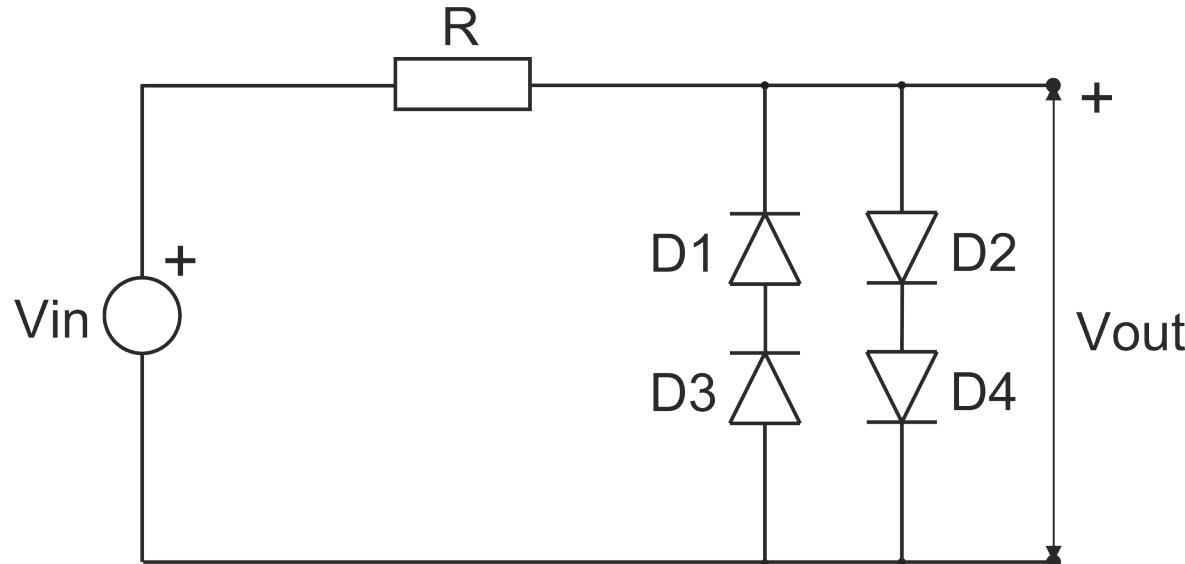
Dvostrani ograničavač napona

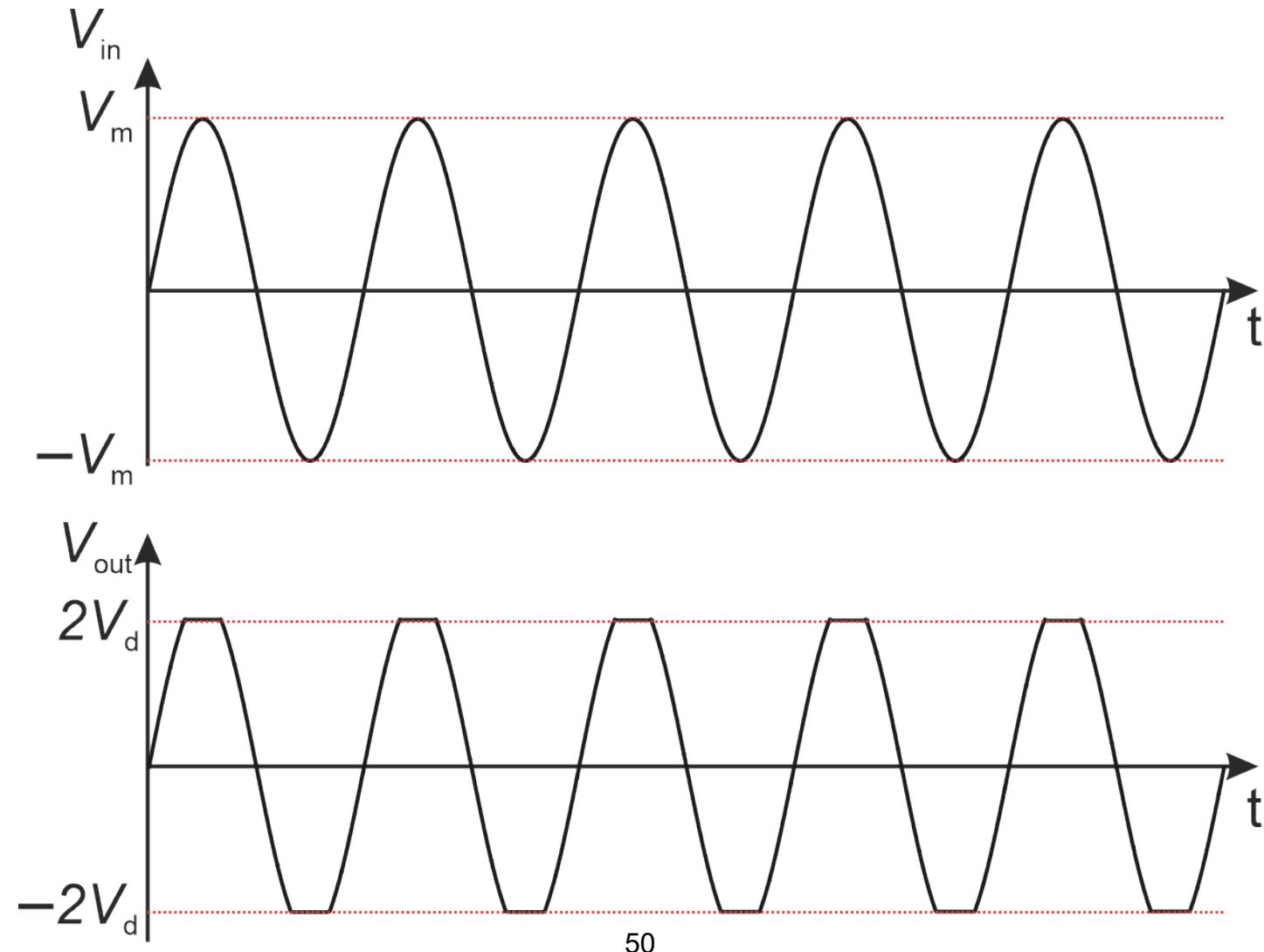
Dvostrani ograničavač napona – talasni oblici s.

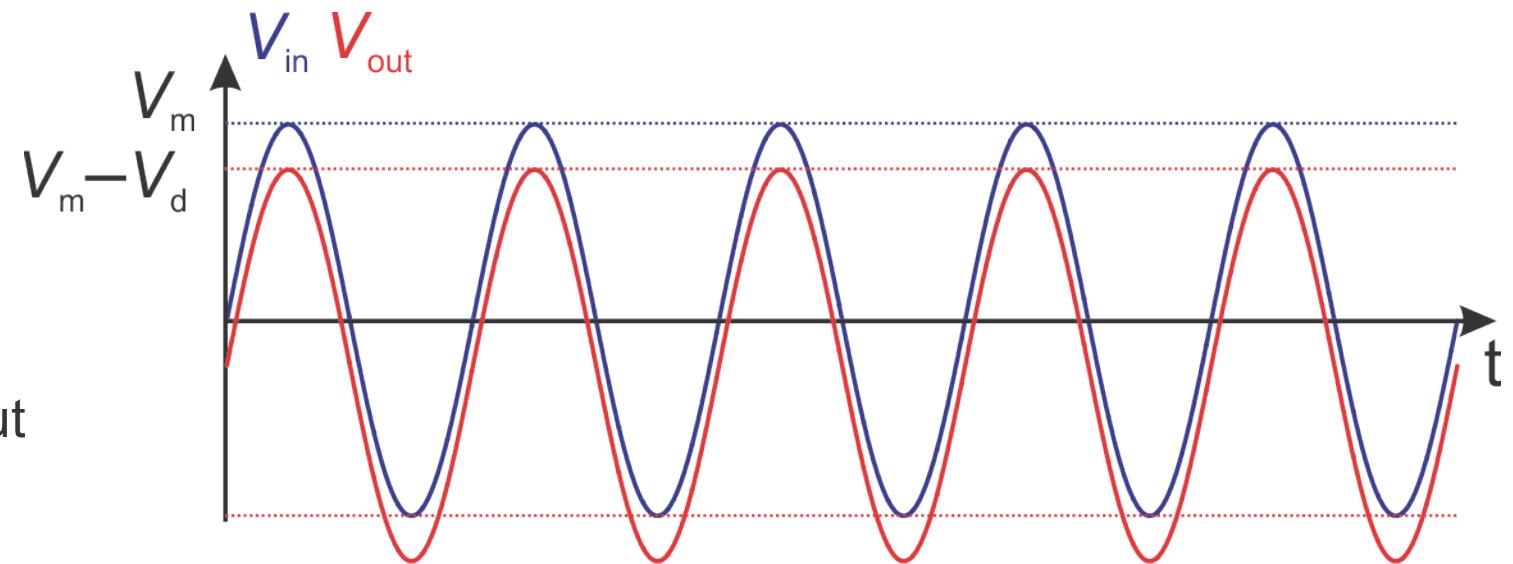
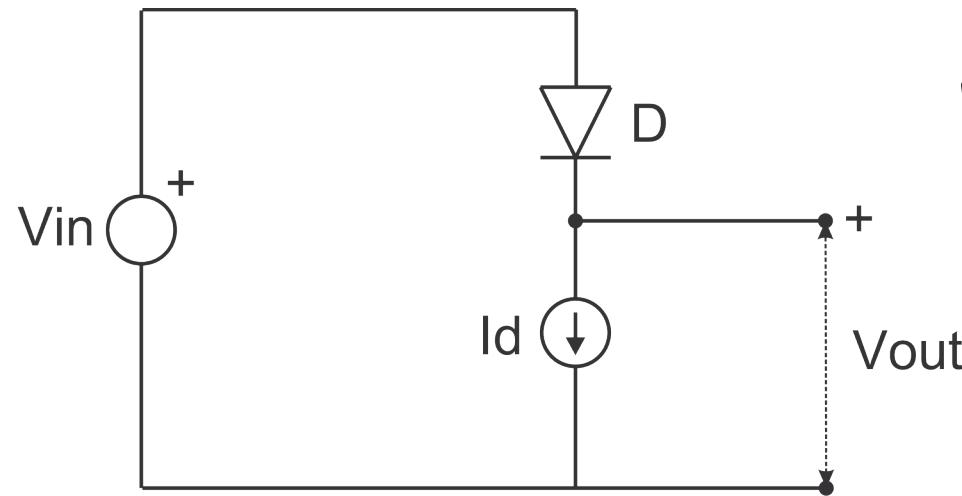
Dvostrani ograničavač napona

Dvostrani ograničavač napona – talasni oblici s.

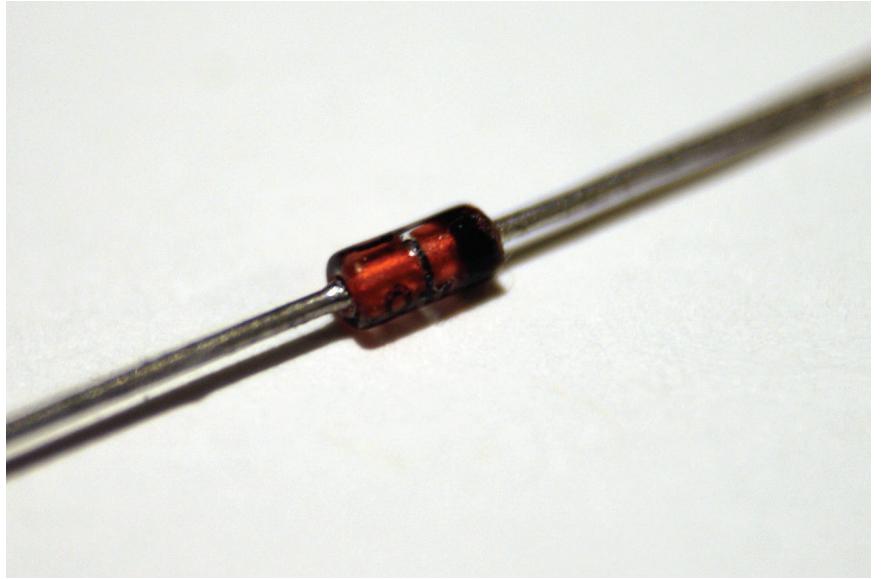
Pomerač naponskog nivoa

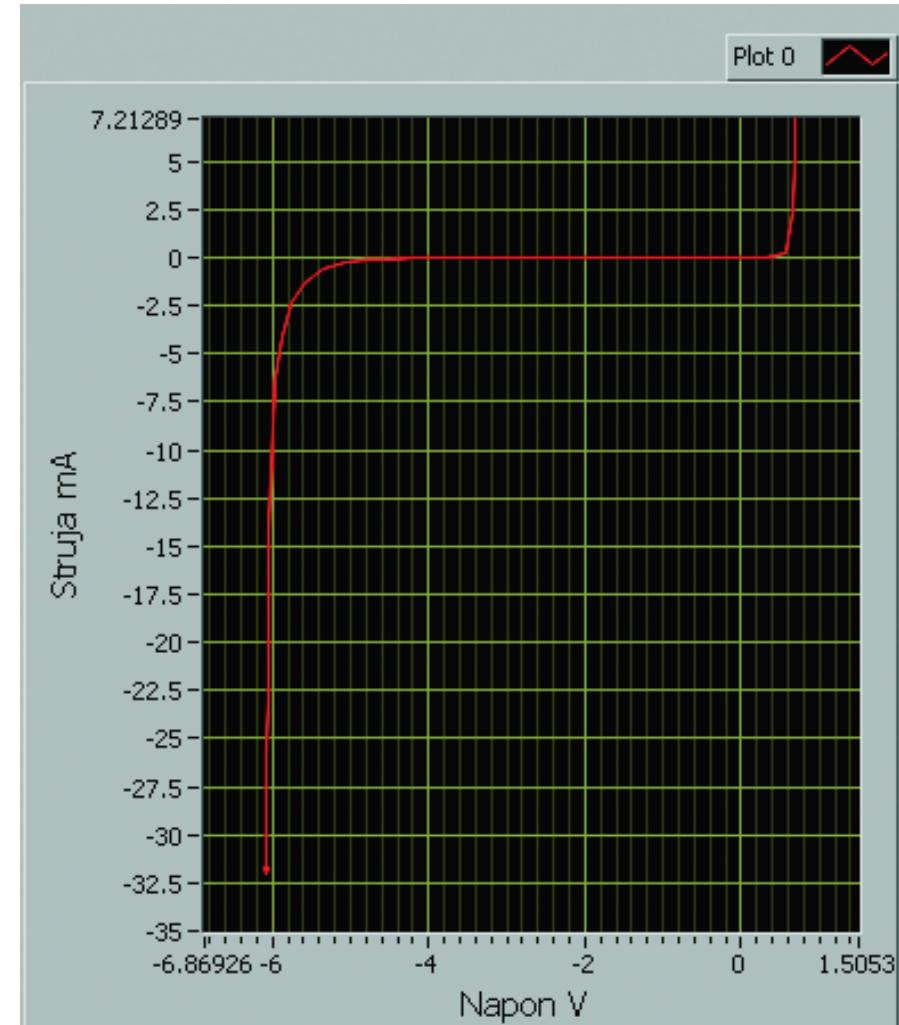
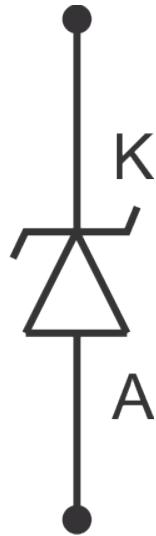
Zener dioda

- **Zener dioda** radi u oblasti inverznog probaja.
- Prilikom povećanja napona pri inverznom režimu, mogu se dogoditi dva tipa probaja – lavinski i Zenerov probaj.
- **Zenerov probaj** predstavlja tunelovanje elektrona iz valentne u provodnu oblast. **Lavinski probaj** se javlja usled velike kinetičke energije elektrona koji u kristalu poluprovodnika oslobađaju vezane elektrone. Oba probaja su **reverzibilna**.
- Zenerov probaj se odvija na manjim naponima (tipično, manjim od 5,6V kod silicijumskih dioda).
- Zbog male dinamičke otpornosti u oblasti inverznog probaja, zener se koristi kao **naponski stabilizator ili ograničavač napona**.

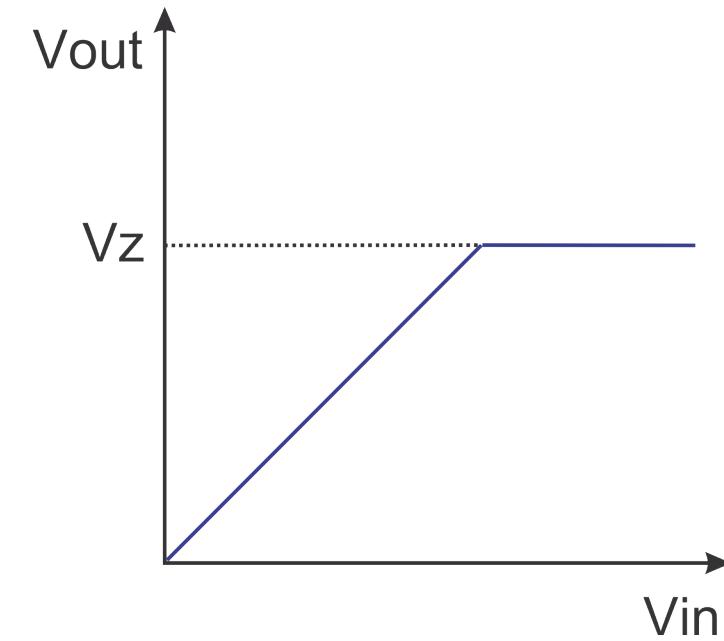
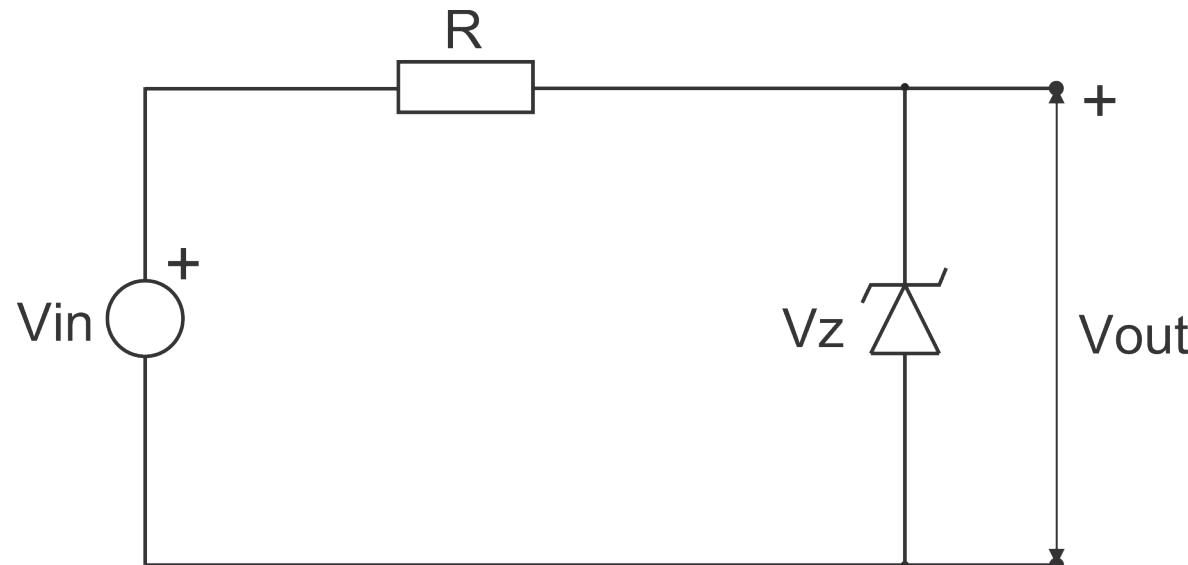
Zener dioda

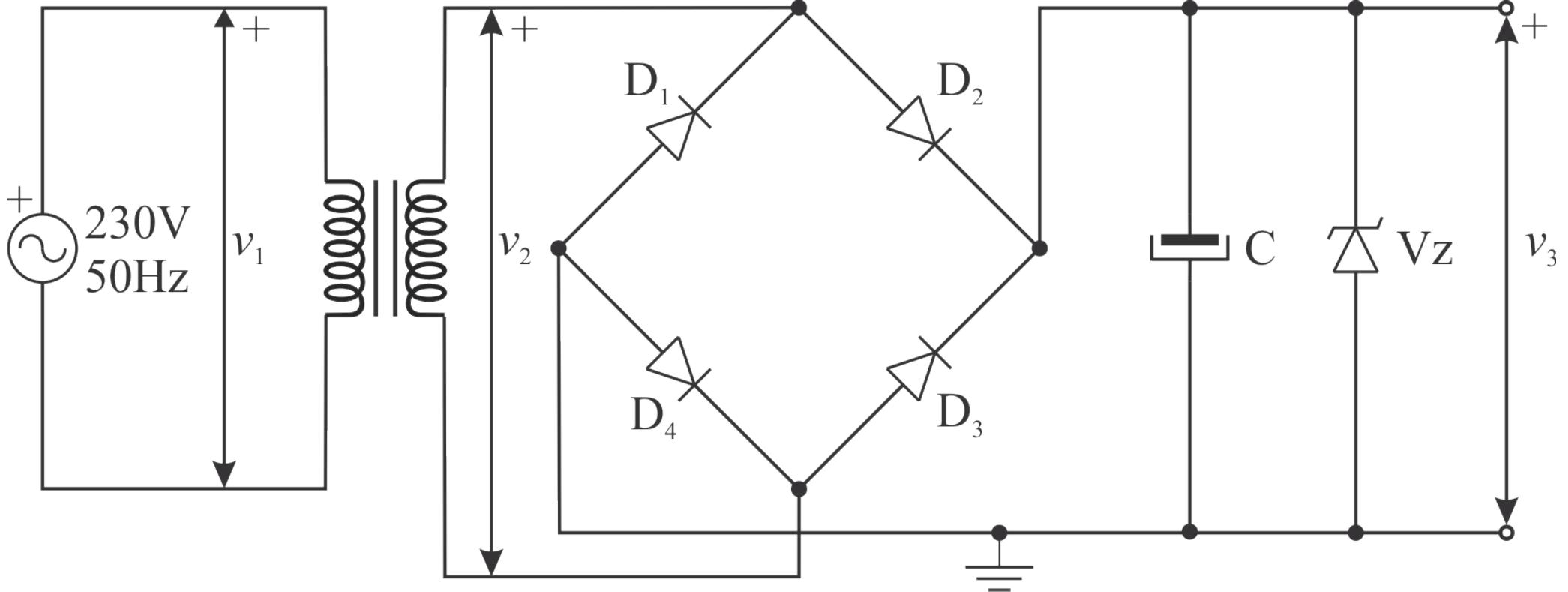
Izvor: wikipedia.com

Zener dioda – primene: ograničavač napona

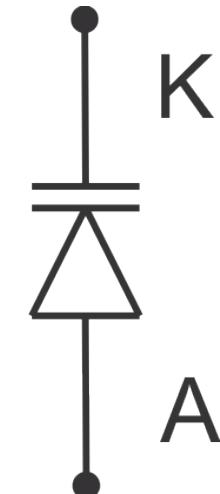
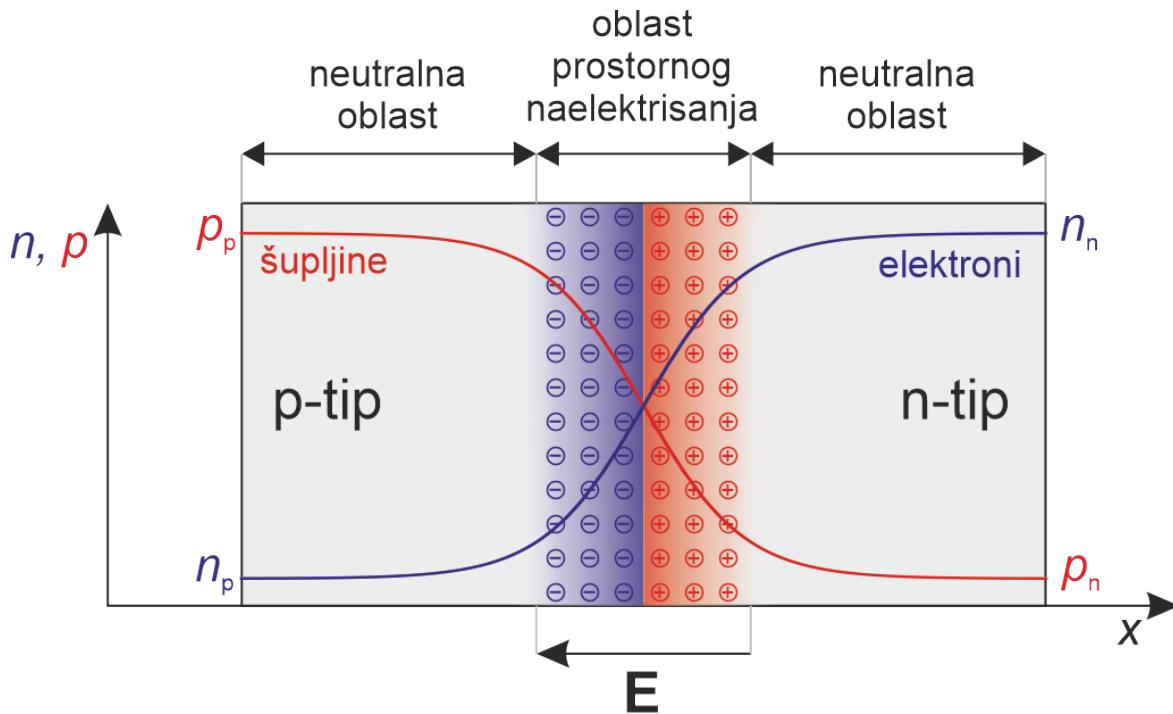

Zener dioda – primene: stabilizator napona

Varikap dioda

- Varikap dioda radi u oblasti **inverzne polarizacije**.
- Oblast prostornog naelektrisanja (osiromašena oblast) se ponaša kao **dielektrik** čija širina zavisi od inverznog napona.

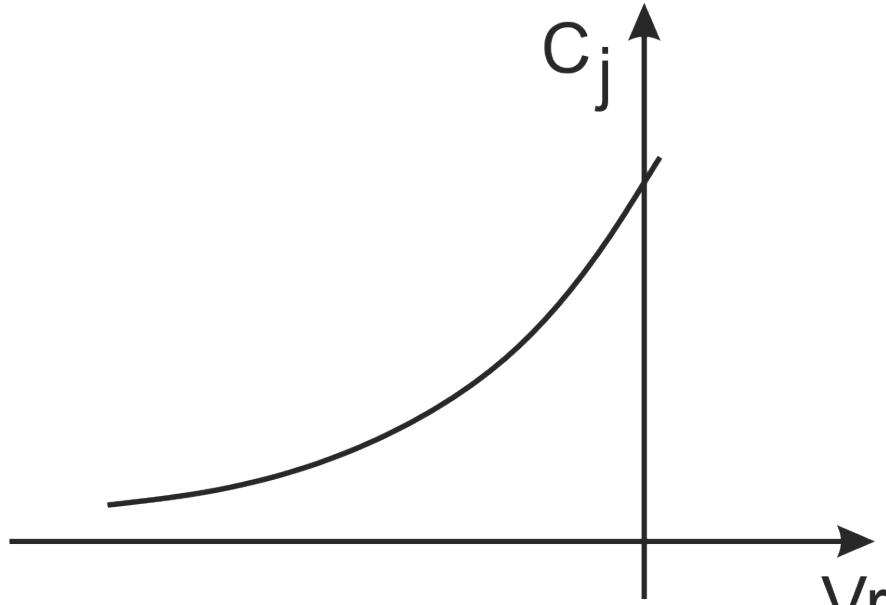
Varikap dioda

- Inverzno polarisana dioda se ponaša kao kondenzator čija kapacitivnost C_j zavisi od inverznog napona V_r :

$$C_j = \frac{C_{j0}}{\sqrt{1 - \frac{V_r}{V_0}}}$$

$$V_0 = \frac{kT}{q_e} \ln \frac{N_A \cdot N_D}{n_i^2}$$

$$C_{j0} = \sqrt{\frac{\epsilon_{Si} \cdot q_e}{2}} \cdot \frac{N_A \cdot N_D}{N_A + N_D} \cdot \frac{1}{V_0}$$

Tunel dioda

- Dinamička otpornost može biti negativna veličina.
- Primer komponente sa **negativnom dinamičkom otpornošću** je tunel dioda.

$$\theta > 90^\circ, r < 0$$

